

Četvrtak, 14. mart 2002.

Svedok Patrik Bol (Patrick Ball)

Svedok Džeremi Džon Ešdaun (Jeremy 'Paddy' Ashdown)

Otvorena sednica

Optuženi je pristupio Sudu

Početak u 9.32 h

Molim ustanite. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite, sedite.

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Miloševiću.

UNAKRSNO ISPITIVANJE: OPTUŽENI MILOŠEVIĆ

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja bih želeo da proverim neke činjenice. Američka asocijacija za naučni napredak (The American Association for the Advancement of Science), 2001. godine dala je Fljori Brovini (Flora Brovina) svoju godišnju nagradu. Da li znate za to?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Što se finansijera tiče, juče smo o tome nastojali da nešto razjasnimo kada smo ustanovili da je to finansirala Vlada SAD (United States of America). Finansijeri vašeg udruženja su između ostalog „Mizeror“ (Miseror), agencija nemačke katoličke crkve i Institut za mir (Institute for Peace), Fordova fondacija (The Ford Foundation), a pojedine projekte finansiraju vlade Holandije (Holland), Velike Britanije (Great Britain), Danske (Danmark). Da li je to tačno?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Neke od organizacija koje ste naveli, da li biste mogli da ih ponovite, molim vas?

SUDIJA MEJ: Recite svedoku jednu po jednu, tako da bi on mogao da odgovori.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: „Mizeror“, agencija nemačke katoličke crkve, da li učestvuje?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Iako mi nisu poznate sve grupe koje finansiraju celo udruženje, mislim da „Mizeror“ ne finansira ovaj program u kojem sam ja učestvovao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. U vašem izveštaju rekli ste da je harmonizacija podataka, harmonizacija, dakle podataka vršena u saradnji sa Međunarodnom kriznom grupom (International Crisis Group), The ICG?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Možda je to pitanje prevoda, mislim da mi nismo koristili ovaj termin harmonizacija. Štaviše, mislim da nismo koristili nikakve podatke od Međunarodne krizne grupe.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ali ste upoređivali svoje podatke sa njihovim podacima?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne sa Međunarodnom kriznom grupom. Mi smo upoređivali podatke sa analizama koje su nam prezentirali „Lekari za ljudska prava“ (Physicians for Human Rights) i takođe dva epidemiologa koja su radila za Američki centar za kontrolu širenja bolesti (US Centre for Disease Control) i to je objavljeno u jednom medicinskom žurnalu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li ste vi radili izveštaj za Burundiju (Burundi), na primer?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Nikada nisam radio za Burundiju, ne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li ste radili bilo šta za ovu Međunarodnu kriznu grupu? Ili sarađivali u bilo kom smislu?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ja sam se sreo sa nekim naučnicima koji su u prošlosti sarađivali sa Međunarodnom kriznom grupom. Sa njima sam se sreo na raznim naučnim skupovima i takođe sam čuo kada su prezentirali svoje radove, ali nikada nisam lično sarađivao sa Međunarodnom kriznom grupom, ne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Vi ste rekli da je 45 posto, juče u svojoj izjavi, 45 posto podataka koje ste statistički obrađivali, vi ste samo preuzeli od tužioca, koliko sam shvatio. Da li je tako?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Izvori informacija koje su navedene u bazi podataka bili su izvori do kojih je došlo Tužilaštvo i to različite vrste izvora i to je tačno 45%.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: 45 posto. Ostalo su izveštaji albanske Vlade i oni popisi koje su albanski činovnici vama prepustili, kako ste vi rekli na Morini (Morine) i još kojegde. Dakle, to je uglavnom baza podataka sa kojim vi operišete, ako sam tačno razumeo?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Izvinjavam se, to nije sasvim tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U čemu nije tačno?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Postoji tačno utvrđen sistem podataka. Svaki se bavi jednom vrstom informacija koje smo razmatrali. Podaci dobijeni od albanske Vlade su korišćeni samo u analizi kretanja izbeglica. Popisi koje vi pominjete korišćeni su u analizi ubistava. Rasprava koju sam, koju sam upravo pomenuo, tih 45 posto izvora informacija dobijenih iz internih izvora Tužilaštva, i odgovarajućih 45 posto informacija čiji su izvori bili pre svega jugoslovenska Vlada, ti podaci su se odnosili samo na aktivnost OVK (UČK, Ushtria Clirimtare e Kosoves). Četvrti sistem informacija o aktivnostima NATO-a bio je ekskluzivno iz izvora jugoslovenske Vlade. Da bi se shvatilo na koji način je urađena analiza, mislim da je prilično važno da se jasno shvati svaki od izvora.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam je onda, pošto govorite o izvorima jugoslovenske vlade, da li vam je Tužilaštvo ustupilo izveštaje koje je vlada predala Tužilaštvu? Naime, da pojasnim, ja sam ovde čuo od gospodina Tapušковиća, čini mi se, prijatelja Suda, kada je govorio u jednom od pretresa da je Vlada Srbije, vi me ispravite ako vas pogrešno citiram, molim vas, gospodine Tapušковиću, uputila 26.000 stranica informacija o aktivnosti UČK, ovoj instituciji. Da li je tako? Da li ste vi dobili od Tužilaštva i tih 26.000 stranica o aktivnostima UČK koje je uputila Vlada Srbije?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne znam šta je Vlada Srbije uputila. Ono što znam je da je bilo mnogo izvora u toj bazi podataka, izvora koji su se ekskluzivno odnosili na OVK. Bilo je mnogo izvora koji su se pozivali na Vladu Jugoslavije, odnosno aktivnosti Vlade Jugoslavije. Naše tumačenje tih izvora je da su to, pre svega, bili javni izvori, da su tu bile informacije koje su već bile dostupne javnosti. Kao što sam pomenuo, mi smo počeli sa analizom obrasca aktivnosti OVK, tako što smo koristili informacije koje su bile na web-siteu jugoslovenske vlade, dakle na internetu, a koje su se odnosile na žrtve u srpskim snagama i to gubitke nanesene delovanjem OVK.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, moje pitanje glasi – da li ste od Tužilaštva dobili materijale i koje, materijale Vlade Srbije ili Jugoslavije, kako god hoćete koji se odnose na delovanje OVK? Pitam vas da li ste od kancelarije Tužilaštva dobili?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Informacije koje sam dobio u bazi podataka odnosile su se na nekoliko izvora jugoslovenske Vlade. Da li su to isti izvori kao i izveštaji koje vi pominjete, ja to ne znam. Izvori su navedeni u dodatku 3, kada je reč o poreklu informacija i organizacijama koje su dale te informacije. Možda to može da pojašni vaše pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ali tamo nema ništa od ova za šta ja pitam. Dobro, to je pitanje jasno, osim što vam je dala ova strana preko puta, Tužilaštvo, 45 posto podataka za vašu bazu podataka, vidim u vašem izveštaju 19. februara 2000. godine, znači pre dve, tri nedelje, vi kažete: „Kancelarija Tužilaštva je od nas zatražilo da pregledamo analizu datu na slikama 8 i 9 izveštaja, imajući u vidu odnos između ubistava i kretanja izbeglica.” I dalje zaključujete: „U ovom razmatranju uočili smo da korelacija niti dokazuje, niti implicira da su ubistva dovela do kretanja izbeglica ili obrnuto.” Dakle, Tužilaštvo vam postavlja zahteve u pogledu vaših stručnih poslova koje obavljate. I vi dajete odgovore i to kako vidim čak i do 19. februara 2002. godine. Koliko su bili intenzivni kontakti vas i vaših koautora sa Tužilaštvom, za vreme pravljenja ovih statističkih pregleda koje ste izneli?

SUDIJA MEJ: Kakvi koautori iz Tužilaštva?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ja nemam nikakve koautore iz Tužilaštva. Izgleda da to nije dovoljno jasno istaknuto. Moji koautori dolaze iz Američkog statističkog udruženja (American Statistical Association), Karnegi Melon Univerziteta (Carnegie Mellon University), Američkog udruženja pravnika/Pravne inicijative za srednju i istočnu Evropu (American Bar Association – Central and East European Law Initiative), kao i Američkog udruženja za naučni napredak. Tužilaštvo je tražilo pojašnjenje koje se odnosilo na podatke u tabelama 8 i 9. Ista analiza je pokazala ono što smo i očekivali da pokaže, kada je reč o odnosu ubistava i kretanja izbeglica. Mi smo ponovo ustanovili da postoji snažna veza u vremenu i prostoru između ubistava i kretanja izbeglica, to jest da se na istom mestu i u isto vreme kada je došlo do snažnog fenomena jednog, došlo je i do drugog. Kada su, recimo, ubistva bila na vrhuncu, i kretanje izbeglica je bilo na vrhuncu. Kada su ubistva bila na najnižoj tački, i kretanja izbeglica su bila na najnižoj tački. Znači postoji konzistentnost u različitim vremenskim periodima i mestima. Analiza koju je od mene tražilo Tužilaštvo je da ispitam da li je, kada je kretanje izbeglica na vrhuncu, ako su prisutna ubistva pre toga recimo u istom periodu ili u dva dana koja prethode tom periodu, došlo do jednog ili više ubistava koja su prijavljena na isti način, a ako su ubistva na vrhuncu, da li je u i istom periodu ili u periodu koji je usledio došlo do kretanja izbeglica. Mi smo ustanovili da u oba odnosa postoji visoki nivo prisustva i to mnogo veći nego što se vidi na tabelama 8 i 9. Mi smo u stvari našli dvostruki odnos prisustva.

SUDIJA MEJ: Vi ste već svedočili o tome, doktore Bol (Patrick Ball). Da li imate drugih pitanja?

SVEDOK BOL: U redu.

SUDIJA MEJ: Videćemo da li ima još pitanja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nisam hteo da ulazim sada u ta pitanja ubistava, ali kada ste već tako opširno dali objašnjenje, ja hoću da vas podsetim da ovde piše u vezi sa ovim što je od vas zatražilo Tužilaštvo, ovde piše 19. februara, dakle ove godine: „U ovom razmatranju uočili smo da korelacija niti dokazuje niti implicira da su ubistva dovela do kretanja izbeglica.“ To piše. A onda, Tužilaštvo od vas takođe traži, kako kažete, ovde tokom telefonskog razgovora obavljenog prošle nedelje, „Predstavnici tužilaca su od mene zatražili da primenim metod vrhunca u odnosu na prisustvo na vezu između ubistva i kretanja izbeglica“ i govorite da je zapažanje u skladu sa prvobitnim zaključcima, ali na kraju imate rečenicu: „Međutim, upozoravamo da ove opservacije nisu potvrda da su ubistva izazvala kretanje izbeglica.“ To vi pišete tu. Je li tako? Je li ostajete pri tom stavu?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Razlog zašto ova analiza nije bila uključena u naš prvobitni izveštaj je to jer smo mi mislili da se ovaj metod može primeniti za odbacivanje hipoteze. On je adekvatan za odbacivanje hipoteze, a ne za potvrđivanje hipoteza. Zbog toga ga mi nismo koristili jer smo mi pokušavali da dokažemo hipoteze. Ja sam ovde vrlo oprezan u ovim pasusima koji su citirani. Ja sam vrlo oprezan kada kažem da, iako se čini da su brojevi u prilogu zaključaka i argumenata do kojih smo došli, ne treba da se koriste na taj način jer oni nisu statistički validni u tom smislu. Mi smo potvrdili da postoji snažna veza u vremenu i prostoru između ubistava i kretanja izbeglica, ali taj zaključak ne treba izvlačiti iz ovog argumenta i to je poenta ovih pasusa koje ste vi citirali.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ali kada već ulazite detaljno u taj problem, vi imate nekoliko, ja bih to nazvao manipulacija procenjenim brojem ubijenih. Na strani 3, govorite, citiram vas: „Analiza uključuje procenu ubistava o kojima nije obavешten ni jedan od četiri izvora.“ To je glavni problem, jer onu analizu, veze NATO, OVK sa ubistvima, iseljavanjima ulazi sa procenjenim podacima, a ne sa stvarnim podacima, da li je to tako ili nije?

SUDIJA MEJ: Molim vas, pojasnite pitanje, gospodine Miloševiću.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne sasvim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pitanje je da smatram da to što sam citirao i jeste problem jer on u analizu veze NATO, OVK sa ubistvima, iseljavanjima ulazi sa procenjenim podacima, a ne sa stvarnim podacima. Da li je tako ili nije? Vrlo sam jasan.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Sve analize ubistava Albanaca, sa izuzetkom tabela 8 i 9, sve ostale analize su bazirane na procenama, uključujući i analize ostatka u odeljku 5 tačka 3 gde smo analizirali obrazac ostatka. O tome smo juče govorili. Dakle, izuzetak analize ubistava etničkih Albanaca se nalazi samo u tabelama 8 i 9.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, samo je razlika velika između vaših procena i onoga što imate kao činjenicu, jer na strani 5 kaže se da je procenjen broj poginulih dobijen statističkom analizom i da je 10.356 sa marginama greške 9.002 do 12.122. Na strani 17, tabela ekshumiranih tela ukupno 4.211. Dakle ukupno 4.211, a identifikovanih 45,4 posto, dakle identifikovanih albanskih žrtava ima zapravo 1.912. To vam je 45,4 posto od 4.211. A sve analize dosledno koriste fiktivnu brojku od 10.356. Da li to možete da objasnite?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: 10.356 nije izmišljena brojka. To je procena koja se zasniva na poznatom statističkom principu koji se koristi širom sveta i koji je izložen rigoroznoj pripremi i pregledu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li ste vi završili objašnjenje?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li je tačno da vi ukupno imate identifikovanih albanskih žrtava za koje možete da konstatujete da su albanske sigurne podatke samo 1.912?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, to nije tačno. Broj je 4.400. To su žrtve koje možemo da identifikujemo poimenice.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A šta je onda od 4.400 do 10.356, šta je u tom prostoru koji je prilično veći od ovog prvog, za koji kažete da ste identifikovali?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Kao što sam rekao i sugerisao u svom prethodnom odgovoru, procena od 10.356 napravljena je na dobro poznatom naučnom metodu koji se koristi u različitim statističkim kontekstima širom sveta. Tehnike su objašnjene detaljno u dodatku 2.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Sada razumem malo više, a nadam se i oni koji ovo prate, zašto se kaže da ovo vaše istraživanje može da se koristi samo u obrazovne i informativne svrhe, a ne u ove u koje je ovde korišćeno.

SUDIJA MEJ: Sugeriše se da vi ne možete to da koristite kao dokaz. Kakav je vaš odgovor na to?

SVEDOK BOL: Bojim se da pošto nisam pravnik, ne znam na tom nivou.

SUDIJA MEJ: Ovo je bio komentar, gospodine Miloševiću. Idemo dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, onda imam pitanje. S obzirom na tu saradnju sa Tužilaštvom, evo za vas lično pitanje. Da li verujete da se tužilac maksimalno trudi da dokaže kako NATO agresija nije prouzrokovala egzodus stanovništva? Da li...

SUDIJA MEJ: To nije pitanje za ovog svedoka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja mislim da pitanje jeste za svedoka, pošto saraduje sa Tužilaštvom.

SUDIJA MEJ: To je komentar.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: U redu. I to je takođe odgovor.

SUDIJA MEJ: To je komentar.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li smatrate da je ovaj vaš rad veoma važan za tužioca?

SUDIJA MEJ: Ne, to nije pitanje za ovog svedoka, to nije pitanje kojim treba da se bavi ovaj svedok, on samo svedoči ovde, nije na njemu da daje komentare.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, i to je odgovor. Da li se sećate, gospodine Bol, da ste svojevremeno izjavili da su tvrdnje NATO-a od 100.000 nestalih apsurdne na Kosovu, potpuno apsurdne? Da li ste to izjavili? Da li se sećate kada ste to izjavili?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, to sam rekao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To ste rekli. Prema tome, moje pitanje glasi – koji je po vašem mišljenju bio razlog za takve tvrdnje NATO-pakta, te koje ste nazvali apsurdnim? Koji je po vašem mišljenju bio razlog za ovakve tvrdnje?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne znam. Ja sam tvrdio da je ta brojka suviše visoka i da ta procena jednostavno nije održiva.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gospodine Bol, da li ste vi u savetodavnom odboru aktivista grupe međunarodnih kompjuterskih hakera koji rade, da li ste vi u upravnom odboru te grupe poznate pod imenom „Kult mrtve krave“ (Dead Cow Cult)?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Nisam u savetodavnom odboru, ja ih savetujem u njihovim naporima da pomognu mladim kompjuterskim programerima da se odmaknu od nelegalnih aktivnosti i da se, da svoje aktivnosti usmere ka produktivnim i legalnim aktivnostima.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta je misija te grupe? Te grupe koju vi pomažete.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Mislim da oni rade mnogo stvari, a jedina stvar koju ja radim sa njima je da im pomognem u naporima da pomognu mladim kompjuterskim programerima da se odmaknu, udalje od nelegalnih aktivnosti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li ste vi na konferenciji hakera „DefCon 9“ u Las Vegasu (Las Vegas), 14. jula prošle godine rekli: „Bilo bi veoma lepo kada bi aplaudirali izručenju Slobodana Miloševića Hagu (The Hague) prošle nedelje i nadam se da ste svi uzbuđeni kao ja zbog njegovog suđenja koje će početi za otprilike šest meseci“?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Dve ispravke. Konferencija je bila u Las Vegasu, u Nevadi (Nevada), a ne u Kaliforniji (California). Mislim da ima nekih propusta u prevodu između jasnog citata onoga što sam ja rekao i onoga što ste vi citirali.

SUDIJA MEJ: Šta ste vi rekli, doktore Bol?

SVEDOK BOL: Suština je tu, mislim da nije bitno sada da ulazimo u detalje. Kontekst razgovora je bio sledeći. Ja sam objašnjavao mladim kompjuterskim programerima šta su međunarodna ljudska prava. Možete videti u paragrafu koji prethodi ovom citatu da sam morao da objasnim šta je Univerzalna deklaracija, šta je Ženevska konvencija (Geneva Convention), i to u jednom vrlo jednostavnom smislu, ljudi ma koji nisu ništa znali o tome šta su ljudska prava, šta mogu da znače međunarodna ljudska prava i zašto su to važne stvari koje moraju da se poštuju. Moji komentari su dobro primljeni i mi smo primetili da u prostoriji ima mnogo uzbuđenja u vezi sa tim da mogu da urade nešto dobro, a ne kao što sam rekao ranije, da rade neke nelegalne i štetne stvari koje smo mi pokušavali da obeshrabrimo. Postojala je optužnica protiv gospodina Miloševića i kao i svako ko podržava međunarodnu pravdu treba da pozdravi izručenje i ostvarenje međunarodne pravde i mogućnost da se saslušaju dokazi koji su relevantni. Ja podržavam međunarodno pravo i međunarodna ljudska prava. Time se bavim u svojoj karijeri i zbog toga za mene se čini da je sasvim logično da iznesem komentar koji sam dao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Shvatio sam da...

SUDIJA ROBINSON: Samo trenutak, gospodine Miloševiću. Meni nije baš najjasnije da li ste vi parafrazirali ono što ste rekli, odnosno

da li ste objašnjavali ono što ste rekli, a posebno me interesuje pasus kada ste rekli da bi svako ko podržava međunarodnu pravdu trebalo da pozdravi izručenje. Da li ste to rekli na toj konferenciji?

SVEDOK BOL: Ne, časni Sude.

SUDIJA ROBINSON: Zato što je predsedavajući sudija u stvari hteo da nam kažete šta ste vi rekli u vezi sa tim na toj konferenciji.

SVEDOK BOL: Žao mi je što nemam ovde tačan citat pri ruci. Ja sam samo čuo malo nesretan citat, to mi nije zvučalo kao da su to bile moje reči, kao da sam ja to rekao, pa sam zato i smatrao da je potrebno da to ispravim. No suština onoga što je on citirao jeste tačna. Moje objašnjenje vezano je za to, zašto sam ja to rekao, jeste da ja podržavam međunarodno pravo i da sam zato pozdravio izručenje. To je moje objašnjenje. Ja nisam ulazio u detalje u toj priči. Ja sam to rekao pred skupom, pred skupom mladih ljudi između 19 i 22 godine, tako da sam morao jednostavno da se izražavam i nisam ulazio u detalje.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Miloševiću, izvolite, nastavite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja vas nisam pitao za motive vaše izjave, nego da li je izjava tačna, a izjava ne pominje nikakvo međunarodno pravo i ja je ponovo citiram zbog toga što sam video grešku u prevodu, pošto nisam pomenuo Kaliforniju uopšte, vi ste me ispravili da nije Las Vegas u Kaliforniji, nešto je u prevodu bilo dodato, možda slučajno. Ovo je vaš citat.

SUDIJA MEJ: Svedok je prihvatio da je to bila suština onoga što je rekao i dao je i svoje objašnjenje. Da li je to bilo u Kaliforniji ili negde drugde, to nije bitno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To nije bitno, ja uzimam Kaliforniju kao ilustraciju greške u prevodenju verovatno, a možda sam prebrzo pročitao citat pa sam napravio lošu uslugu prevodiocu.

Znači citat nema veze sa međunarodnim pravom nego kaže: „Bilo bi veoma lepo...”

SUDIJA MEJ: Shvatili smo poentu. Koje je sledeće pitanje? Dakle, koje je sledeće pitanje koje želite da postavite?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej (May), zašto me stalno prekidate?

SUDIJA MEJ: Postavite sledeće pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: On govori, dakle o, zapravo moje pitanje je sledeće – da li vi, kad tvrdite kako je lepo aplaudirati izručenju Slobodana Miloševića Hagu prošle nedelje, smatrate da uprkos takvom stavu, vašem ličnom stavu dakle, vaš rad u vezi sa tužbom protiv mene može da se smatra objektivnim?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Nauka ne zavisi od toga ko je naučnik. Ja verujem da svaki statističar, demograf ili sociolog koji je kompetentan da vlada metodama koje su opisane u dodacima, da svi oni ako krenu od istih podataka, doći će do istih zaključaka. Međutim, ja verujem da podržavanje međunarodnog prava ni na koji način ne utiče na nečiju aktivnost. Ja podržavam međunarodno pravo, iz toga ne mislim da se moja objektivnost može dovesti u pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A pošto aplaudirate mome izručenju i kažete da podržavate međunarodno pravo, da li vi znate da upravo po tom pravu koje kažete da podržavate ne možete me smatrati krivim ni u kom pogledu dok se ne dokaže?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Prema tome, vi aplaudirate mom kažnjavanju i dajete ove konstruisane dokaze u funkciji te politike koju smo konstatovali na početku ispitivanja. Da li je tako ili nije?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, nije tako.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li se sećate da ste rekli u ovom vašem govoru u Las Vegasu: „Tokom osamdesetih, iznova smo učili da su ljudi koji se protive američkoj podršci ratovima mete“? Da li su to vaše reči?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Mene su ljudi iz publike pitali da li bi oni trebalo da budu zabrinuti u fizičkom smislu ukoliko bi učinili nešto što bi bilo u suprotnosti sa američkom politikom. Ja sam im odgovorio da je osamdesetih godina bilo nekih ljudi, domaćih opoenata, ljudi koji su se protivili američkoj politici i koji su ispitivani i maltretirani. To je bilo domaće pitanje koje se ticalo Sjedinjenih Američkih Država (United States of America).

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa upravo to, ljudi koji se protive američkoj podršci ratova, da su oni mete. Da li ste promenili svoj stav?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ja sam govorio o nečemu što se desilo u prošlosti, a nemam nikakva saznanja da se tako nešto nedavno desilo. No ponavljam, radi se o nečemu što se dešavalo na domaćem planu, dakle radi se o jednom internom pitanju vezano za Sjedinjene Američke Države.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Zašto jedni kriterijumi važe za moralni stav unutar SAD, a drugi za moralni stav izvan SAD?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ja mislim da moj komentar nema nikakve veze sa moralom, etikom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je jedan moralni stav, da je neko meta ako se protivi nekoj politici, vi ga samo situirate unutar SAD kao nešto što je specifično. Zašto bi se to razlikovalo kao moralni stav unutar SAD i izvan SAD?

SUDIJA MEJ: Da li ste razumeli pitanje?

SVEDOK BOL: Ne. Izvinjavam se, nisam.

SUDIJA MEJ: Svedok nije razumeo pitanje. Ako želite da postavite neko relevantno pitanje izvolite, no čini mi se da je ovo irelevantno pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Vaša se cela ova statistička konstrukcija zasniva na tome da su kosovski Albanci govorili istinu, da govore istinu, je li tako?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, to nije tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Je li delimično tačno?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, nije. To je u stvari test da li je moguće da je to istina. Dakle, suprotno od onoga što se tvrdi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste sami na seminaru koji je sponzorisan od strane „Projekta za ratne zločine“ (War Crimes Project) 2000. godine, rekli i priznali da su oni zabrinuti zbog mogućnosti da kosovski Albanci nisu novinarima i drugima govorili istinu. Je li tako?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, postojala je ta zabrinutost, u stvari novinar je na tom seminaru, novinar je govorio o jednom slučaju gde su bile dostavljene pogrešne informacije, a moj odgovor je bio da ovakve metode u stvari testiraju taj problem i da ćete u stvari doći do istih zaključaka, čak i ako jedan deo svedoka laže.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ali ostavimo na stranu svedoke, dodajmo uz te istinite tvrdnje albanske strane i dokumenta koja ste dobili od albanske vlade i dokumenta koja ste vi pronašli, kako pišete, u radu na prolazu Morina. Šta ako i to nije istinito?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Koliko ja mogu da utvrdim, svi dokumenti koje sam ja dobio su istiniti u statističkom smislu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U statističkom smislu ne znači da su istiniti u istinskom smislu. Prema tome, sada ćemo se time pozabaviti da li je tačno, pored znači albanskih stražara, graničara i službenika, da su ljudi koji su prikupljali studiju, prikupljali podatke za vašu studiju bili aktivisti za zaštitu ljudskih prava koji su radili za

Hjuman rajts voč (Human Rights Watch) i Institut za ljudska prava (Institute for Human Rights Studies), sa sedištem u Tirani (Tirana)?
SVEDOK BOL – ODGOVOR: Partnerska organizacija u Tirani je bila, to su bili Institut za izučavanje migracija (Institute for the Migration Study), Institut za politička i pravna izučavanja (Institute for Policy and Legal Studies), a ne za izučavanja ljudskih prava. Oni su bili moji partneri, kao što sam rekao, samo za izučavanje migracija. Takođe, kao što ste vi rekli, imali smo partnere iz Hjuman rajts voča i ja sam koristio njihove podatke za svaki deo ove analize.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Migracije su glavna teza tužioca, odnosno on to naziva deportacijama. Prema tome, partner iz Tirane vam je partner na glavnom pitanju, na pitanju migracija. Tu su dodati i lekari za ljudska prava, je li tako?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Podaci od organizacije „Lekari za ljudska prava“ su korišćeni u studiji o migraciji, o kretanju izbeglica.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sad moje pitanje glasi – da li je tačno, po vašoj oceni naravno, da su ove grupe, znači taj institut iz Tirane i druge grupe, da su imale interes u ohrabrivanju i opravdanju međunarodne intervencije na Kosovu, kako vi inače nazivate rat protiv Jugoslavije? Dakle, pitanje je da li smatrate da su ove grupe imale interes u ohrabrivanju i opravdavanju međunarodne intervencije na Kosovu?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ja ne znam koji su bili njihovi interesi ili koji jesu njihovi interesi, ja ne radim za njih.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja vas pitam za vaše mišljenje. Šta može biti njihov interes?

SUDIJA MEJ: On je rekao da ne zna. To je dovoljno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li ste zapazili da su portretisali prirodu i raznolikost kršenja ljudskih prava, da bi u stvari galvanizovali javno mnjenje i podržavali napore u istraživanju da se op-

tuže Srbi i srpske snage za posledice o kojima vi govorite? Da li ste to primetili?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Oprostite, o kome govorite?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Govorim o tim grupama koje su radile, znači o tom institutu iz Tirane i drugima koji su radili za vas na prikupljanju podataka?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ja ne znam ni za kakve izveštaje koje je izdao Institut za politička i pravna izučavanja u Tirani. Hjuman rajts voč je, sa druge strane, objavio nekoliko analiza o stanju ljudskih prava u regionu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li vam se čini da u saradnji sa njima, da oni prema ovim događajima imaju identičan ili sličan stav kakav ima Tužilaštvo, za koje ste sad u funkciji da svedočite?

SUDIJA MEJ: Ovo je komentar, svedok ne treba da odgovori.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Zašto bi ovo bio komentar, molim vas?

SUDIJA MEJ: To je čist komentar o Tužilaštvu. Nije na svedoku da odgovori na tako nešto.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Da li je tačno da kada ste uporedili podatke grupe ovih „Doktora za ljudska prava“ koji su selektivno intervjuisali odabrane izbeglice i pitali ih samo za ubistva u njihovoj porodici, u poređenju sa podacima Hjumen rajts voča, ti podaci se nisu slagali?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: „Lekari za ljudska prava“ su sproveli jedno istraživanje koje je bilo bazirano na slučajnom principu, oni bi uzeli slučajne uzorke iz čitavog stanovništva. Ovo kažem kako bih pojasnio ono što je rečeno u pitanju, da su oni u stvari to selektivno radili. Što se tiče Hjumen rajts voča, oni su istraživali određene događaje, dakle, oni nisu nasumice uzimali uzorke. Znamo da postoje razlike između ova dva izvora i te razlike su u stvari bile komplementarne prirode. Međutim, podaci od „Lekara za ljudska prava“ nisu

korišćeni u analizi ubistava u ovom izveštaju. Oni su sastavni deo ovog izveštaja samo kao jedan od tri izvora koji je korišten u analizi migracija, te stoga imaju veoma mali učinak na zaključak.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, vi ste vršili selekciju onoga šta ćete upotrebiti, šta nećete upotrebiti, čak i unutar tog kruga koji su prikupljali vašu, podatke za vas?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, mi smo odabrali one najsveobuhvatnije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Koliko sam shvatio vaše objašnjenje, vaša studija se većim delom zasniva na podacima dobijenim na jednom graničnom prelazu sa Albanijom (Albania)?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Studija o migraciji se bazira na jednom graničnom prelazu. Analiza ubistava se bazira na daleko širem izboru informacija.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste to mesto opisali kao veoma haotično i da je za jedan dan 40.000 ljudi prešlo preko tog malog uskog puta?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Jednog od tih dana da. To je bio vrhunac.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste u intervjuu u maju, 2000. godine, opisali kako ste dobili ove podatke. Naime, ako ja imam tačnu informaciju o tome, rekli ste da su Srbi ispalili granatu na upravnu zgradu na granici, da ste zapise izvukli iz slomljenog nameštaja, iz stakla, pronašli više od hiljadu strana u ostacima zgrade. Onda ste to dali nekom sedamnaestogodišnjaku, sinu lokalnog Albanca koji ih je skenirao na kompjuteru za nekoliko dana, dokumenti su onda uručeni stražarima na granici, a podaci iz kompjutera prosleđeni grupi za prikupljanje podataka u Tirani. Je li to autentičan opis onoga što ste vi ispričali o tome?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Granična zgrada jeste bila oštećena i lokalni albanski službenici su mi rekli da je došlo do neke eksplozije i da je to došlo sa strane Kosova i jeste bilo nekog razbijenog stakla unutar zgrade. Ja jesam pokupio neka dokumenta sa tog mesta gde je bi-

lo polomljeno staklo i ja sam to odneo nazad u Kukeš (Kukes), u severnu Albaniju. Mi smo imali jednog pomoćnika, lokalnog Albanca tamo, ovog sedamnaestogodišnjaka kojeg ste vi spomenuli i on nam je pomogao da skeniramo ta dokumenta. Međutim, ja sam skenirao većinu tih dokumenata. Takođe mi je pomogao prevodilac Albanac sa Kosova, moj prevodilac. I za ovu analizu, bilo je preko 690 strana, takođe je bilo i nekih drugih dokumenata, ali koji nisu spadali u dokumente na granici. Mi smo bili zahvalni na pomoći. Mi smo naravno skenirali te dokumente, vratili smo ih na granični prelaz, budući da to nisu bila naša dokumenta. Dakle, nakon što smo ih skenirali, mi smo ih vratili, a onda sam se sa skeniranim dokumentima vratio u Tiranu i tamo sam onda zajedno sa jednom firmom radio na tome da se u stvari ti skenirani dokumenti unesu u bazu podataka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ovde kaže na transkriptu da ste to skenirali u Torontu (Toronto), „scanned images to Toronto.“ Vi ste rekli Toronto ili Tirana?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Tirana. Izvinite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Tirana?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Rekli ste juče da je više od polovine Albanaca napustilo upravo preko tog prelaza Morina, da li je to tako?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Pola od onih kosovskih Albanaca koji su napustili Kosovo prošli su kroz taj granični prelaz, to je moja procena.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li možete da mi pokažete na karti gde je taj prelaz? Na vašoj karti.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Govorite li o slici broj 3?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Nemam ovde popis tih karata, ja imam vrlo oskudna sredstva rada, ali...

SUDIJA MEJ: Imate li kopiju vašeg izveštaja pred vama, doktore Bol?

SVEDOK BOL: Da.

SUDIJA MEJ: Dobro, pogledajte onda, molim vas, sliku broj 3 i stavite to na grafoskop da biste nam mogli pokazati gde se to nalazi.

SVEDOK BOL: Ovde u ovom području. Međutim, trebala bi nam karta na kojoj su označeni putevi da to detaljnije pokažemo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Nisam video dobro ovo, molim vas.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ovde. Ova oblast.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vidite da je u tome što vi pokazujete, da to nije prelaz Morina? Morina je mnogo severnije, a vi pokazujete južno od Prizrena (Prizren) na prelaz Vrbnica? I logično je da je mnogo više Albanaca prešlo tim prelazom, jer od Prizrena do granice gde postoji pogranična služba, gde na albanskoj strani takođe postoji pogranična služba, postoji jedan normalan put kuda su se ljudi kretali, i granični prelaz Morina koji je gore severnije.

SUDIJA MEJ: Dozvolite svedoku da o tome nešto kaže. Gospodine, da li bi vam bila od pomoći detaljnija karta? Samo trenutak, da li želite da vam damo detaljniju kartu?

SVEDOK BOL: Da.

SUDIJA MEJ: Molim da se svedoku da detaljnija karta. Ona je već uvrštena.

TUŽILAC NAJS: Nisam siguran da li će ova karta biti od pomoći, ali još uvek čekamo na kartu koja je ranije spomenuta. Mi ćemo pogledati ponovo, na drugu kartu, za koji sekund.

SUDIJA MEJ: Molim da se svedoku da ta karta i da on vidi može li mu biti od pomoći.

SVEDOK BOL: Da, vidim konfuziju. Granični prelaz na koji se odnosi ovo pitanje se nalazi sa ove strane, to je Vrbnica, to je s kosovske strane granice. Izvinite, moj izgovor je verovatno nekorektan, V-r-b-n-i-c-a. Albanski stražari, sa albanske strane govorili su o ovom graničnom prelazu sa albanske strane granice kao o prelazu Morina. Međutim, severnije se nalazi još jedno selo, ne, moramo ovo malo pomaknuti, dakle možemo početi, ovo je grad na koji se odnosilo vaše pitanje. Međutim, to nije mesto o kojem sam ja govorio. Vaša pitanje sugerisalo je da postoji put od Prizrena prema granici i to je ovde, kao što je rečeno u pitanju, sa kosovske strane nalazi se jedan gradić koji se zove Vrbnica. Međutim, ovde se takođe nalazi jedno malo naselje, nekoliko kuća u blizini graničnog prelaza i to je jedan službeni granični prelaz. Albanski stražari kad su razgovarali sa mnom govorili su da se ovaj prelaz zove takođe Morina. Dakle, zato je došlo do zabune. Čini mi se da se isto ime koristilo za dva različita mesta. Međutim, naravno, ovo je mesto na kome smo mi skupljali podatke, kao što sam to maločas opisao.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dakle, vi ste upisali prelaz Morina na pogrešnom mestu, a dokumenta su vam dali graničari sa prelaza Morina. Ja ovo ne govorim uzalud, gospodine Bol, govorim zato što verujem da ste vi prevareni.

SUDIJA MEJ: Dozvolite svedoku da odgovori na tu sugestiju, vi ste rekli da je on prevaren, neka on odgovori na to.

SVEDOK BOL: Ja sam prikupio dokumente, ja sam video kako se ti dokumenti pripremaju i ja sam video proces kojim su oni bili pripremljeni i ja i te kako sumnjam da sam bio prevaren. To je ime koje su stražari koristili kada su razgovarali sa mnom i ja sam to ime onda koristio u raznim dokumentima u kojima sam govorio o tim podacima. Postoji još jedan grad, bitno veći grad koji nosi isto ime. Međutim, to je normalna stvar, u tom delu sveta ima više mesta sa istim imenima i o tome se govori u izveštaju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ne postoje dva prelaza Morina, postoji jedan prelaz Morina, postoji jedan prelaz Vrbnica. Vi ste na pogrešnom mestu upisali prelaz Morina i još ste tvrdili da je preko Morine, prema evidenciji uzetoj na prelazu Morina, prešlo više od polovine Albanaca, a to je ko kad biste tvrdili da preko Bruklinskog mosta ide milion automobila za jedan sat, jer je nemoguće, jer je nepropusno, jer je isključena mogućnost da kroz prolaz Morina to može proći. Čak to i nije granični prelaz nego malogranični makadamski put na kome i nema nikakve pogranične službe.

SUDIJA MEJ: Gospodine, možete li nam biti od pomoći, vi ste bili na tom graničnom prelazu. Da li je opis koji je sada dao optuženi pravilan opis?

SVEDOK BOL: Ne, uopšte ne. Na ovom graničnom prelazu ovde postoji normalan asfaltiran put koji ima dve trake i to kako sa jedne tako i sa druge strane granice, i bilo je takođe dosta stražara na albanskoj strani, ali ne znam za kosovsku stranu. I tamo sasvim lako može proći 40.000 ljudi, iako će naravno taj prelaz biti prenatrpan kad oni budu prolazili.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Sa takvim objašnjenjem svaku prevaru čovek može da objasni, sve je moguće naravno. Ali da li...

SUDIJA MEJ: Hvala. U redu, možete taj dokument ukloniti sa grafoskopa.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li ste možda pomislili, evo sada kad vidite kako ste taj prelaz Morina dali na jednoj netačnoj karti, na pogrešnom mestu, nadam se ne vašom krivicom, nadam se, vi ste istraživač, pretpostavljam da ne činite takve stvari? Sada možete da zamislite sledeću stvar da je reč, evo razmislite pa odgovorite, da je reč o isfabrikovanim papirima albanskih službenika i njihovoj grešci, da to označe sa prelazom Morina zato što je Morina zbog nepristupačnosti lakša za fabrikovanje podataka, jer tamo ne dolaze međunarodni posmatrači ili bilo šta drugo, pa su onda vama

jedan kamion papira izručili navodno sa prelaza Morina preko koga teško da je moglo da prođe...

SUDIJA MEJ: To je komentar.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gde bismo teško...

SUDIJA MEJ: Neka svedok odgovori. Prestanite držati govor, gospodine Miloševiću. Postavljajte pitanja. Ako to učinite, radićemo brže. Dakle, iznesena je tvrdnja da su vama predati falsifikovani dokumenti, molim vas da se osvrnete na to.

SVEDOK BOL: Ja mislim da je to jako malo verovatno. Ja sam te dokumente doneo na to mesto i da ih tamo ja nisam uzeo, verovatno bi ih kiša upropastila za dan ili dva. Ti dokumenti nisu izgledali falsifikovano, oni su meni izgledali isto kao kad sam ih ja uzeo u junu, kao i one koje sam video da se početkom maja ispisuju na tom graničnom prelazu. Prema tome, meni se čini da je izuzetno neverovatno da su oni bili falsifikovani.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: S obzirom na ove greške koje smo konstatovali i nadam se, sasvim očigledno pokazali, meni se čini da je visoko verovatno da su falsifikovani. A skrenuću vam pažnju na ono što ste nam juče dali, ovo vam je jedna lista prelaza sa Morine, juče nam je podelio ovaj sudski poslužitelj ovde što deli, vaš papirić sa engleskim prevodom. Doduše, na prevodu je bilo mesto broja ljudi u grupi vrsta alata, ali to ste lako ispravili. Sve u svemu, oni su vam verovatno dali neki autentičan papir sa granice za ove svrhe i preveli vam ga, pošto vi ne možete da čitate albanski.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, gospodine, to nije tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Šta nije tačno? Da li govorite albanski?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, međutim, bilo je još nekoliko neспоразума, nelogičnosti u vašem pitanju. Prvo, ja sam odabrao taj dokument sa te stranice, među 690 stranica koje sam prikupio na

granici. Drugo, svi dokumenti, svih tih 690 stranica su upisani u bazu podataka. Dakle, statističke informacije izvučene su iz dokumenta, što obuhvata i lokacije, odnosno boravišta svake grupe koja je prešla granicu, kao i broj ljudi u grupi. Druge informacije na dokumentu koji su na albanskom nisu bile potrebne za sačinjavanje baze podataka, zato nije bilo potrebno da mi se ti dokumenti prevode, niti je bilo potrebno da ja razumem albanski kako bih mogao interpretirati statističku informaciju koju ti dokumenti sadrže.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa čak i ako svedemo ceo taj život na statističku informaciju, čak i tada vredi pogledati na šta se odnosi dokument, pošto i to daje neki podatak. Na prevodu na engleskom ovde piše „note“ (beleška) i to je prazno, a na ovom originalu, molim stavite ga na ovaj projektor, na originalu koji ste mi juče dali, evo vam ga ovaj moj, neću da ga čuvam za uspomenu, ništa ne brinite, doduše fotokopiji, ne u originalu, e spustite malo da se vidi gore datum. Okej, pogledajte sada, gore je datum 7. april 1999. godine, a dole u napomeni, molim vas, uvećajte sad napomenu za ovu notu. Dole, kaže da se podatak odnosi na vreme od 3. do 7. aprila 1999. godine. Prema tome, od 3. do 7. aprila 1999. godine, prošlo je čak po njihovim podacima 209 osoba za pet dana, to mu dođe prosečno 40 osoba dnevno u tom kritičnom periodu u kome vi tvrdite da je preko Morine prešlo samo u jednom danu, ne znam šta ste napisali, 40 ili 60.000 i tako dalje. Možete da sklonite to sa grafoskopa? Dakle, ova prevara sa Vrbnicom, sa Morinom, sa navodnim njihovim popisima, sama po sebi nadam se da ne zaslužuje više komentara.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Možda bismo ponovo pogledali ovaj dokument, molim vas. E, tako. Dokumenti dolaze iz fascikli. Ovo je bila 43. stranica sekcije u kojoj se dokument nalazio. Kao što sam spomenuo u mojoj prezentaciji, nakon što je jugoslovenska vlada objavila prekid vatre, kasno naveče 6, odnosno rano ujutro 7, taj granični prelaz je zatvoren sa kosovske strane. Dakle, granični prelaz je zatvoren nakon objave prekida vatre. I zato, nakon masivnog priliva do kojeg je došlo prethodnih dana, stražari su mi objasnili da nakon što je prestao taj veliki priliv, oni su onda zatvorili ovu sekciju dokumenta. Dakle, ako pogledate broj pri vrhu, to je 43. dokume-

nat u tom bloku dokumenata. Međutim, ti dokumenti obično ne pokrivaju period od dan ili dva dna, obično pokrivaju smene i završavaju u trenutku kada su se stražari smenjivali ili da bi se mogli odmoriti. Prema tome, oni bi jednu sekvencu završili u tom trenutku. Zato bih sada želeo razjasniti tu zabunu. Ovaj dokument, ova stranica sama za sebe odnosi se na period od 3. do 7. Ova beleška se odnosi na celu sekciju skupa dokumenata koja obuhvata mnoge druge stranice.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Pa upravo ste objasnili ono što ja tvrdim. Upravo ste objasnili to, a vi vršite, vi ste vršili analiziranje dvodnevni perioda kretanja da biste izvukli neke zaključke. A sami sad kažete da se za po više dana daje i da ne možete u stvari da razlučite za koji se dan šta odnosi i na koji datum. Da li mislite da to tako...

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, izvinjavam se, to nije tačno. To ja nisam rekao. Datum na dokumentu konkretno identifikuje kog dana je napisana ova stranica. Međutim, ako pogledate numeraciju pri vrhu, videćete da ta numeracija ne označava uvek stranice koje se odnose na konkretni dan. Stražari bi obeležavali svaki dokument odvojeno i u ponoć bi povukli liniju. Ovaj dokument, ova stranica je zadnja stranica za 7. april i beleška kaže da se ceo ovaj blok koji sadrži 43 stranice, cela ta sekcija odnosi na to. Možda u isto vreme postoji još jedan blok dokumentacije, ne znam tačno, morali bi pogledati dokumentaciju, ali dakle da razjasnimo ovu stvar, lista ljudi na svakom dokumentu je jasno označena datumom za svaki dokument, a onda bi oni povukli liniju za novi datum...

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi sve znate, gospodine Bol, samo ne znate kako su ta dokumenta dospela tamo u te ruševine, ko ih je isfabrikovao?

SUDIJA MEJ: Ne morate odgovarati na ovo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, dobro. Znam ja to. Imam jedno pitanje. Koliko sam shvatio, vaši metodi analize podataka su

prvo bili korišćeni za procenu populacije i legalnih doseljenika kad ste počeli da primenjujete te metode?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Metode koje sam ovde objasnio, mislite na metode za analiziranje broja ubistava, da li se na to odnosi vaše pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mislim vaši metodi, vaši statistički metodi bili su prvo korišćeni za procenu populacije i legalnih doseljenika, pa je, prvenstveno upotreba vaših metoda i ocenjeni su kao inovativni, koliko sam ja uspeo da se obavestim?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne znam tačno o čemu govorite kada govorite o legalnim doseljenicima. Metode koje smo koristili za analiziranje ubistava su metode koje se koriste prilikom popisa stanovništva širom sveta. To je njihova središnja primena u naučnoj demografiji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ali vaši metodi su ocenjeni kao inovativni u stvari. O tome kažem, da li su vaši metodi ocenjeni kao inovativni?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Mislim da ove metode jesu inovativne u polju ljudskih prava, ali nisu inovativne kad govorimo uopšteno o naučnim metodama.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: A vi dobro znate kao i ja da inovativni znači da se u naučnom svetu ne priznaju kao pouzdani. Ali kad ste već pomenuli ubistva...

SUDIJA MEJ: Već je govorio o tome, već smo nekoliko puta čuli njegov opis metoda koje je koristio. Rekao je da su te metode dobro poznate, mislim da ne možemo dalje ovako raditi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja ne znam u čemu je vaša primedba, gospodine Mej? Ne razumem...

SUDIJA MEJ: Ja vas sada zaustavljam u tome da se stalno ponavlja te o istoj temi, stalno iznova. Idemo na novu temu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste na jednom seminaru izjavili da pokreti izbeglica nisu bili, moram da nastavim tu gde je svedok stao malopre, izjavili ste da pokreti izbeglica nisu bili u koincidenciji sa masovnim ubistvima?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, to je zaključak iz mog drugog izveštaja.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E je li to tačno ili nije?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Imajući u vidu podatke koje sam imao na raspolaganju u januaru, izvinjavam se, u januaru i februaru 2000. godine, ja tada nisam smatrao da su se obrasci u preseljenjima koje sam ja bio primetio, da su se poklapali sa masovnim ubistvima o kojima su izvestile razne organizacije za ljudska prava i tada upravo objavljenom izveštaju OEBS-a „Kako videno, tako rečeno” (“As seen, as told”). Međutim, kasnije kada smo pogledali kompletne obrasce ubistava, uključujući i masovnija ubistva koja su izvršena u manjim grupama, jedne, dve, tri osobe, tada smo otkrili tu tesnu vezu. Dakle, čini se da masovna ubistva desetina ljudi imaju drugačiji ciklus od kretanja izbeglica. Međutim, ako govorimo o daleko većem broju pojedinačnih ubistava, onda dolazimo do toga da postoji tesna veza i to je po mom mišljenju veoma interesantan rezultat ove dodatne analize.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi operišete cifrom od 10.000 ubijenih, konstatovanli ste 4.000, onih 6.000 koje niste konstatovali, da li vi kao statističar prihvatate da je sa tih 6.000 imaginarnih ili pretpostavljenih moguće manipulisati i raspoređivati po danima gde god vam je volja u toj vašoj analizi i u ta dva dana koja vi analizirate i tako dalje? Broj je tako veliki da se njime može sve dokazati, da li je to tačno ili nije?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, to nije tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja sam očekivao da ćete reći da nije tačno, ali kako ste onda rasporedili, odgovorite mi na pitanje, onih 6.000 ubistava razlike između onih koje ste ustanovili i onih

koje pretpostavljate u vašim statistikama? Gde ste njih stavili? Gde ste ih smestili?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Kad smo radili procene, te procene smo napravili na nekoliko različitih načina i svi ti različiti načini doveli su do otprilike istog ukupnog broja. Međutim, da bi se ti obrasci analizirali kako u prostoru tako i u vremenu, mi smo morali napraviti procenu za svaku tačku u prostoru i vremenu. Dakle, mi nismo jednostavno napravili procenu od 10.300 i onda ih na neki način raspodelili. Ne, mi smo umesto toga uzeli svaku tačku, znači svaki dan u sva četiri regiona, dakle svaki vremenski period za sva četiri regiona i zatim smo napravili procenu za to vreme i taj region. Tako da je onda raspodela 6.000 procenjenih smrti za koje nismo imali imena pokojnika, do te je raspodele došlo kao posledica procesa analiziranja svake tačke izolirane u prostoru i vremenu. Dakle, kada i gde se odigralo tih 6.000 incidenata, to je bio vrlo strogo kontrolisano procesom analize, to nije nešto što analitičar može kontrolisati.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, vi ste pretpostavljene mrtve rasporedili u pretpostavljena vremena primenjujući nekakve statističke metode? Kako to može da bude ozbiljno, recite mi?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Kad bismo poznavali sve podatke, kad bismo na raspolaganju imali sve zamislive informacije, onda bi naš podatak bio trivijalan. Tokom poslednjih nekoliko stoleća razvijene su naučne metode, zato jer mi obično od podataka imamo samo ono što imamo. Mnogo toga znamo o pouzdanosti tih tehnika i metoda. Te su metode korišćene u različitim kontekstima, one su korišćene za analizu divljih životinja, medicinskih eksperimenata, popisa stanovništva, tako da mi znamo kakve su karakteristike nepouzdanosti. Mi znamo koliko možemo, a koliko ne možemo zaključiti na osnovu analize podataka kojima ne raspolažemo. Te iste tehnike primenjene su i ovde. I zato ja smatram, a to smatraju i moji autori, da su ove analize urađene sa najvišim naučnim standardima. Ova studija uzima u obzir i poštuje činjenicu da postoji jedno područje nesigurnosti. Mi smo u našem izveštaju i proanalizirali jedno mesto na kojem postoji jedna takva nepouzdanost. I zato ja mogu sa samopouzdanjem izneti ove zaključke.

SUDIJA MEJ: Već je prošlo 11.00, moramo napraviti pauzu. Gospodine Miloševiću, koliko dugo ćete još ispitivati ovog svedoka?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Mene pitate? Pa kao što znate, ja nemam mogućnosti da se pripremam za ispitivanje, pa ne mogu ni da procenim koliko imam nameru da ga ispitujem. Gledaću da neka pitanja skratim jer mislim da je potpuno jasno o čemu se radi, ali neka neću moći. Ne znam još koliko ću da ga ispitujem, koliko bude trebalo.

SUDIJA MEJ: Očekujemo od vas da završite unutar pola sata, tako ćete imati isto vreme koje je na raspolaganju imala i Tužilaštvo, znači još pola sata.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Imam primedbu, gospodine Mej.

SUDIJA MEJ: Sada ćemo napraviti pauzu i to do 11.30.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Imam primedbu.

SUDIJA MEJ: Time ćemo se pozabaviti kasnije.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Da, gospodine Miloševiću, vaš prigovor.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Imam prigovor na vaše ograničenje mog unakrsnog ispitivanja koje ste obrazložili vremenom koje je iskoristila druga strana. Mislim da to svako može videti da je potpuno nekorektno jer je druga strana ovde izašla sa jednim obimnim pisanim navodnim nalazom veštaka, pa joj nije bilo ni potrebno da ide detaljno u ispitivanje već samo da preleti preko tog velikog i obimnog materijala, a ja u mom unakrsnom ispitivanju dakle, nužno moram da se zadržavam i na materijalu koji je druga strana u prilogu pre-

zentirala ovde. Prema tome, potpuno je neuporedivo, jer drugoj strani čak i odgovara da pređe što brže preko svih onih na kompjuterima izrađenih dijagrama, mapa i tako dalje, zato što, da se ostavi utisak da ti isfabrikovani podaci predstavljaju nekakav, rekao bih, kompleks argumenata za tvrdnju koju ima tužba, a očigledno je da se to može sasvim lako oboriti i da se vide vrlo krupne greške koje su napravljene i da se vidi uostalom da podaci potiču od strane koja je bila u ratu i koja je, prema tome, bila zainteresovana da takve podatke isfabrikuje. Dakle, moja je primedba da mi ne možete ograničavati vreme unakrsnog ispitivanja. Ja ne znam koliko ću ga ispitivati, ali sigurno da ne mogu da završim za pola sata.

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, razlog za nametanje vremenskog ograničenja u ovom predmetu je da bi se ekspeditivno koristilo vreme, što ekspeditivnije. Mi, imajte na umu prvo, naime mi imamo na umu da pre svega branite sami sebe i prema tome imate pravo na određeni dodatni prostor, kao i da morate da se pripremate za unakrsno ispitivanje. Drugo, vi niste profesionalni advokat, sve mi to imamo na umu. Ali sa druge strane, ono što nije dozvoljeno jeste da se koristi unakrsno ispitivanje kao sredstvo da se drže govori, da se iznose komentari i da se ponavlja svedočenje koje je već izvedeno. Sve to je nedozvoljeno i kada vi to radite mi vas zaustavimo. Mi imamo na umu da su ovo važni dokazi i imamo na umu sve ono što ste vi istakli u vezi sa izveštajem i da je ovo vaša prilika da osporavate taj izveštaj. Ali po mojoj proceni, ja govorim u svoje ime, veći deo vremena je potrošen uzalud. Ono što je smatrano relevantnim vi, pošto tvrdite da je ovo falsifikovano svedočenje, vi treba da postavljate pitanje koje će se time baviti. Da bismo mogli efikasno da upravljamo vremenom, bilo bi nam od koristi kada bismo znali koliko vam je potrebno da postavljate pitanja. To ne bi trebalo da bude teško pitanje za vas, da kažete šta vi predviđate.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja sam rekao da zavisi od toka ispitivanja, sigurno ne previše vremena, a ne svakako ni posla sata. Gledaću da budem ekspeditivniji, ni meni ne odgovara da ovo produžavam, nemam nikakav interes.

SUDIJA MEJ: Radićemo pola sata i onda ćemo videti u kojoj smo fazi, kakva je situacija. Da li vi imate pitanja, obraćam se prijateljima Suda?

PRIJATELJ SUDA KEJ: Da, biće pitanja 15 do 20 minuta dodatno. Mi nećemo ponavljati ono što je već pokrenuo gospodin Milošević i ako bude pokrenuo ta pitanja koja mi želimo da postavimo, mi nećemo to ponavljati.

SUDIJA MEJ: Hvala.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja sam sada u pauzi proverio neke tvrdnje koje ste vi porekli, pa bih vam postavio u vezi sa tim neka pitanja. Naime, pitao sam o vašoj saradnji i usklađivanju podataka sa podacima Međunarodne krizne grupe što ste vi rekli da nije tačno. Međutim, na sajtu vaše ove tri „A“ asocijacije, to je sajt www.hrdataas.org./kosovo/indeks/html, pod naslovom „Politička ubistva na Kosovu mart–juni 1999. godine“, u rubrici koja se zove „Statistička analiza podataka“ stoji doslovno: „Način ubijanja ljudi na Kosovu podudara se sa migracijama i ova tvrdnja je u saglasnosti sa podacima koji su pribavljeni od Međunarodne krizne grupe“ i nabrajaju se onda i drugi. A u podnaslovu „Uloga i posledice saradnje sa nevladinim organizacijama“ stoji: „Kad je u pitanju kosovski konflikt, učinjeni su napori da se sinhronizuju podaci koji su prikupljeni od Međunarodne krizne grupe i drugih.“ I treće kada se uđe na sajt Međunarodne krizne grupe i otkuca ime Patrik Bol, dobijete izveštaj o Burundiju. Recite mi je li ovo tačno ili nije?

SUDIJA MEJ: O kojem delu ga pitate?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: O sva tri dela, jer je svedok rekao da nema saradnju sa Međunarodnom kriznom grupom, a sa sajta Međunarodne krizne grupe i ove njegove asocijacije se vidi da su upravo pitanja koja se ovde razmatraju usaglašavana sa njima, a imam razlog da to pitam zbog toga što je poznato šta predstavlja ta Međunarodna krizna grupa za, kako bih rekao...

SUDIJA MEJ: Samo trenutak. Dozvolite da svedok odgovori. Možete li se time pozabaviti. doktore Bol?

SVEDOK BOL: Prvo da se pozabavim Burundijem. To je lako pitanje, ja ne znam kakve veze ima moje ime sa bilo čim u vezi sa Burundijem. Ja ništa nisam radio u vezi sa Burundijem ili u vezi sa bilo kojom zemljom tog regiona. Nisam tamo radio ni sa Međunarodnom kriznom grupom niti sa bilo kim drugim, tako da ne znam zašto je moje ime tamo. Kada je reč o izveštaju na veb sajtu moje organizacije, izveštaj o političkim ubistvima na Kosovu, vi ste to pravilno citirali naslov. To je izveštaj koji je bio između izveštaja o migracijama i ovog sada izveštaja. Mi smo tražili saradnju Međunarodne krizne grupe, ali su oni odbili tu saradnju. A onu referencu koju ste vi našli moguće je, ja se ne sećam tačnog citata, ali mogu, nemam taj izveštaj pred sobom, ali moguće da ta referenca, mislim da znači da smo mi ustanovili da se naši rezultati, grubo govoreći, mogu porediti sa rezultatima koje su oni objavili, ali ja ponavljam, mi nismo koristili njihove podatke zato što oni, jednostavno, oni nam nisu dali te podatke.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Dobro, to je jedno od pitanja koje sam želeo da razjasnim, a da se vratimo na kartu da se pokazuje da nije reč samo o previdu i slučajnoj grešci, gde ste pogrešno upisali Morinu na prelazu Vrbnica. Vi ste u karti 2. tačka 1. u onom izveštaju od januara ucrtali Morinu u Albaniji, to je jedan kilometar od granice. To je jedan elemenat, a drugo, na tom prelazu Vrbnica nije bilo...

SUDIJA MEJ: Samo trenutak. Postaviću vam pitanje gde je ta karta, doktore Bol, da li imate tu kartu?

SVEDOK BOL: Mislim da se pominje karta koja nije u ovom izveštaju koji je uveden kao dokazni predmet, već se odnosi na onaj izveštaj koji se zove „Politika i panika“ (Politics and Panic).

TUŽILAC NAJS: Mi imamo kopiju tog izveštaja i imamo tu kartu i imamo i kopije za Veće. Mi smo se bavili jednom drugom kartom, a ova se nalazi na strani 12. Mi smo se samo neformalno bavili time i

ostavili smo za kasnije da vidimo da li taj dokument treba uvesti u dokazni predmet.

SUDIJA MEJ: Da, imamo tu kartu na stranici 12. Doktore Bol, izvolite.

SVEDOK BOL: Mislim da je pitanje bilo zašto je Morina obeležena sa albanske strane granice. Kao što sam ranije odgovorio, u svom razgovoru sa pograničnom službom, oni su pominjali jedno malo naselje zgrada, kuća koje se nalazi samo nekoliko stotina metara od granice. Pominjali su to pod imenom Morina, tako da kada sam ja pominjao Morinu, nisam mislio na grad, mislio sam na naselje, na tu tačku koju sam označio i to sam pomenuo već u ranijem svedočenju. Ja nisam pri tome mislio na jedan veći grad koji je optužen ranije spominjao.

SUDIJA MEJ: Meni je to bilo jasno. Prema ovoj karti, prelaz je na putu od Prizrena do Kukeša. Je li to tačno?

SVEDOK BOL: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: E sada u toj Vrbnici, na Vrbnici nije bilo albanske pogranične službe. Posle one krize u Albaniji 1997. godine ta zgrada je napuštena, opljačkana i u njoj su uglavnom čobani i stoka. Tu nisu mogli biti podaci. To ja tvrdim.

SUDIJA MEJ: Doktore Bol, recite nam šta ste videli kada ste otišli tamo?

SVEDOK BOL: Ja sam tamo otišao i tamo su bile hiljade ljudi uključivši i desetine, možda stotine novinara iz celog sveta. Na ovoj tački na putu južno od Prizrena postoji granični prelaz i postoje zgrade sa obe strane granice, i na kosovskoj i albanskoj strani. U vreme kada sam ja prikupljao podatke nisam prelazio granicu, bio sam samo na albanskoj strani. Tu ima jedna mala pogranična postaja i ona je odmah na granici, na samoj granici i tu ima još nekoliko kuća, zemljoradničkih kuća, kuća seljaka. U vreme koje pokriva ova izjava, od marta do juna 1999. godine bilo je mnogo saobraćaja na ovom pu-

tu iz Kosova prema Albaniji i bilo je mnogo međunarodnih posmatrača i albanska pogranična straža je bila ovde. To nije bilo napušteno, bilo je dosta ljudi tu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste u onom izveštaju prethodnom, to je na strani 8 pod tačkom 11 rekli: „Samo su tri osobe imale podatke sa granice koji su posle iz Tirane išli u bazu podataka.“ Koje su to tri osobe?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Na koji paragraf mislite, koji paragraf spominjete?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je ovaj prethodni izveštaj, strana 8, pod tačkom 11, kaže: „Samo su tri osobe imale podatke, one su posle iz Tirane išle u bazu podataka.“ Moje pitanje je koje su to tri osobe, nije ni bitno na kraju krajeva da ga tražite tu, koje su to tri osobe imale podatke sa granice?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ko je imao podatke na granici? To sam bio ja, prevodilac i jedan mladić koji nam je pomagao. Ja sam lično odneo te podatke u Tiranu, kao što sam ranije rekao, a onda su ti podaci uneseni u bazu podataka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, vi ste jedna od te tri osobe i dva vaša pomoćnika, niko drugi?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Shvatam šta hoćete da kažete. Ono na šta se vi pozivate konkretno, što ja mislim da je važno za vaše pitanje je da se u toj belešci kaže: „Samo su tri osobe imale pristup podacima koji su uzeti na granici od trenutka kada su oni uneseni u kompjuter.“ Dakle, to je sledeći korak. Ja sam opisivao situaciju kada smo mi dolazili do podataka i prebacili ih u Tiranu, a onda su u Tirani četiri čoveka učestvovala u tom procesu šifriranja, kodiranja koje sam ja opisao i uneli su to u kompjuter. A tri osobe koje su imale pristup tim podacima nakon što je uneseno u kompjuter, to sam bio ja i dva čoveka koja su pomagala u Vašingtonu (Washington D.C.). Znači ni u jednom trenutku ti podaci nisu bili izvan moje neposredne kontrole od momenta kada su poslani formalno iz Albanije u Vašington.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U ovom prvom izveštaju na strani 1 i strani 29. Na strani 1 u petom pasusu kažete: „Iseljavanje ne prati masovna pojava ubistava“, a s druge strane postoji da tamo gde je bilo ubistava nema izbeglica. Dakle, ukazujete na postojanje veze između jednog i drugog i na strani 29 to ponavljate. Da li je to tačno?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, nije tačno. Mislim da sam na to odgovorio ranije. Moj zaključak u ovom izveštaju je da se masovna ubistva ne podudaraju sa vrhuncem kretanja izbeglica. Pod masovnim ubistvima ja, kao osoba koja je radila u Gvatemali (Guatemala) na statističkim analizama ubistava stotina ljudi, vrlo sam osetljiv na razliku između masovnih ubistava i pojedinačnih i selektivnih ubistava. Podaci koji su bili na raspolaganju kada sam pisao ovaj izveštaj, a pisao sam ga između septembra i februara 1999, odnosno 2000. godine, podaci tada su se odnosili na događaje masovnih ubistava, na desetine ljudi koji su ubijeni, a ta masovna ubistva se nisu konkretno podudarala sa kretanjem izbeglica koje je dokumentovano u ovom izveštaju. Kasnije, kao što sam već objasnio u jednom od svojih odgovora, otkrili smo da su mnogobrojnija ubistva manjeg obima gde su ubijeni jedan, dva ili tri čoveka, da ta brojnija manja ubistva se vrlo tesno podudaraju sa tokom izbeglica. Tako da ovi kasniji nalazi, uključujući i činjenicu da smo imali mnogo više podataka na raspolaganju, mnogo su precizniji i odlučili smo da ponovo razmotrimo one svoje ranije nalaze. Mislim da je to dobra naučna praksa da, kada se ustanovi nešto što je kontradiktorno prethodnim nalazima, da se to pojasni i da se ispita zašto postoji ta razlika, i mislim da objašnjenje koje sam vam upravo dao i koje sam vam i ranije dao objašnjava zašto smo mi uočili tu razliku.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ali tu ste obuhvatili ne samo one koje ste konstatovali, znači 4.000 nego 10.000 koje smo, kao što smo konstatovali pretpostavljenih 6.000 rasporedili u pretpostavljeno vreme. Je li to tako ili nije?

SUDIJA MEJ: Vi ste već odgovorili na to.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, da li je neko intervenisao da vi to promenite u odnosu na vaše prvo, vaš prvi nalaz?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne. Ja se dobro sećam koliko sam bio zaprepašten kada sam video grafikon o ubistvima po prvi put. Kada sam ga video, pomislio sam, pretpostavio sam da je u pitanju greška, jer je taj odnos toliko blizak, jer sam ja već ranije postavio tezu da taj odnos neće biti toliko blizak i onda sam podvrgnuo testu svaku meru, svaki podatak jer sam smatrao da neće doći do tako tesne korelacije. Odvojio sam podatke, radio sam u odvojenim kompjuterima, radio sam različita preračunavanja u dvodnevnim intervalima i onda sam ustanovio da se ta korelacija u svakoj od metoda i tehnika koje sam primenio pokazuje vrlo jakom.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A šta podrazumevate pod tim podatkom?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: U ovom slučaju podatak, kao što sam već objasnio, uključuje podatke od pogranične službe u kombinaciji sa brojanjem, mehaničkim brojanjem posmatrača UNHCR-a (United Nations High Commissioner for Refugees) i OEBS-a (OSCE, Organization for Security and Cooperation in Europe) koji su objavljeni u svakodnevnim izveštajima UNHCR-a u Tirani, zatim različita istraživanja koja sam ja obavljao i koja su obavljali partneri i partnerske organizacije i koje su te informacije delile sa mnom, kao što sam već opisao juče. Zatim su tu popisi mrtvih koje smo takođe koristili u pripremi analiza ubistava i ponovo, to su podaci ABA/CEELI i njihovih partnera, zatim podaci o ekshumacijama, zatim razgovori koje je Hju-man rajts voč obavio, i razgovori koje je obavio OEBS i njihovi podaci o ubistvima. I kao što sam već jutros duže objašnjavao, to su bili još podaci o aktivnostima OVK i podaci o NATO vazдушnim napadima čiji su izvor bili jugoslovenska vlada, jugoslovenski mediji. Dakle, to su podaci u smislu u kojem smo ih mi koristili, a u odgovoru na vaše pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Sada da idemo na konkretno pitanje na koje vi statistički nastojite da date odgovor. Vi ste praktično, kako proizilazi iz vašeg rada, postavili tri pitanja na koja treba da date odgovor. To je da li su bežali od sukoba, kako kažete jugoslo-

venskih trupa i UČK, onda da li su pokrenuti da bi izbegli vazdušne napade NATO-a, i da li je ipak njihov odlazak bio rezultat kampanje etničkog čišćenja? Dakle, pitanja ste postavili sa zadatkom da utvrdite šta je od ta tri elementa uzrok, je li to tako?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Dozvolite da se ja pozovem na tačan jezik koji smo mi koristili u izveštaju da bih ispravio neke manje pogrešne interpretacije u vašem pitanju. Svrha statističke analize je ne da se ustanovi uzrok, već da se procene hipoteze i da se proceni da li su podaci konzistentni ili nekonzistentni sa hipotezama i to je na neki način drugačija logika od one koju vi navodite u svom pitanju. Mi ne želimo ni da dokažemo ni da potvrdimo hipoteze, to je izvan okvira naše tehnike. Mi odbacujemo hipoteze ako se pokaže da su podaci nekonzistentni i kao što sam rekao juče, mi smo odbacili dve hipoteze. Odbacili smo hipotezu da su aktivnosti Oslobođilačke vojske Kosova motivisale stanovnike Kosova da napuste svoje domove i mi smo odbacili tu hipotezu sa nekoliko kvalifikacija. Takođe smo odbacili hipotezu da su vazdušni udari NATO-a stvorili lokalne uslove koji su direktno ili indirektno motivisali ljude da napuste svoje domove. I ono što je najznačajnije za pojašnjenje jeste da smo ustanovili da su dokazi konzistentni sa hipotezom da su jugoslovenske snage isterivale ljude iz njihovih domova, isterivali kosovske Albance iz njihovih domova i ubijale ljude. Mi smo ustanovili da su dokazi konzistentni sa tim. A razmatranje konzistentnosti, odnosno zapažanja konzistentnosti ima veze sa zaprepašćujućom podudarnošću dramatičnog opadanja u fenomenu napuštanja, odlaska ljudi iz svojih domova i ubistava u trenutku kada je jugoslovenska vlada objavila prekid vatre. To je zaprepašćujuća podudarnost, posebno u svetlu...

SUDIJA MEJ: Vi ste istakli svoju poentu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, nije reč o tri pitanja nego dakle sveli ste ispitivanje na tri hipoteze. Da li smo to razjasnili?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, rekao sam bile su tri hipoteze. To je tačno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam je poznato da je 24. marta 1999. godine počeo rat NATO-a protiv Jugoslavije?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li pretpostavljate da je rat veoma specifično i u mnogo čemu haotično stanje u kome je teško razdvojiti ili konstruisati i simplifikovati celu stvar na ovakve tri hipoteze kako ste vi postavili?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Mi smo pogledali podatke sa idejom da možda postoji jedan široki obrazac u tim podacima kada je reč o kretanju izbeglica i da su ti obrasci jasni. Možda jasnoća tih obrazaca izgleda čudna, iznenađujuća s obzirom na činjenicu da je sve to izgledalo haotično. Međutim, ja mislim da to i jeste svrha nauke, da nađe jasne obrasce usred haosa. Mi smo pogledali te obrasce i kada se oni pogledaju, vidi se da su mnogo manje haotični nego što se podrazumeva u vašem pitanju. I to su bile osnove za naše zaključke.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ali pretpostavljate da se jedno takvo složeno i haotično stanje kakvo je rat ne može svesti i simplifikovati samo na tri hipoteze. A da li možete pretpostaviti da su ljudi bežali od rata, dakle rata koji obuhvata sva stradanja, sve patnje, sve strahove, sve rizike, a ne samo jednu od tri frakcije koje ste pretvorili u hipoteze i želite da izdvojite? Da li imate svest o tome?

SUDIJA MEJ: Preformulišite pitanje. Da li je moguće da je bilo drugih razloga pored hipoteza koje ste koristili, zbog kojih su ljudi bežali?

SVEDOK BOL: Da, moguće je. Nama su se ovi činili najočiglednijim, najočiglednijim hipotezama jer to su bile tri strane koje su imale značajne količine oružja i koje su u to vreme učestvovalе u tom događaju. Međutim, ne može se isključiti mogućnost da je bilo i drugih uzroka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste juče rekli da je predmet vašeg tog statsitičkog proveravanja u stvari bio zadatak da utvrdite

zajednički uzrok egzodusa, zajednički uzrok. Upotrebili ste takav izraz, zajednički uzrok egzodusa, je li tako?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Mi smo koristili izraz zajednički uzrok, ali nismo rekli da se ustanovi zajednički uzrok. Ono što smo mi radili prilikom analize zajedničkog uzroka jeste da smo tražili obrasce u vremenu i prostoru i takva koherentnost, ta veza među obrascima u vremenu i prostoru, korelacija, ako se izrazim jezikom statističara, ona snažno sugerise da je postojao zajednički uzrok. Ali mi nismo ustanovili da je postojao zajednički uzrok niti smo mi tvrdili da je postojao zajednički uzrok. Mi smo samo zaključili na osnovu tako snažne sugestije da je postojao takav zajednički uzrok, ali to je ponovo u jednom naučnom jeziku koji je prilično formalan.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Naravno, i nije čak ni sporno da je nekakav zajednički uzrok postojao, ali da li vam je palo na pamet da je zajednički uzrok egzodusa rat? Rekli ste „postojao je uzrok pa se uzrok zaustavio“, postojao je rat, dakle od 24. marta pa se taj rat zaustavio. Dok je trajao rat, trajao je egzodus, kad je rat prestao, egzodus se zaustavio. Da li vam pada na pamet da je taj zajednički uzrok rat, a ne ovo, kako bih rekao, traženje i eliminacija između samo tri hipoteze koje vi postavljate simplifikujući jednu krajnje složenu pojavu kakvu predstavlja rat?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da li je pitanje da kada se rat zaustavio, zaustavilo se kretanje izbeglica i ubistva, je li to bilo pitanje, izvinjavam se?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da, ja vas pitam dakle, da li vam je palo na pamet da je taj zajednički uzrok bio rat, jer se sve desilo otkad je rat počeo 24. marta, dok se rat završio početkom juna, za to vreme je trajalo? Kad je taj zajednički uzrok prestao, prestalo je sve to, dakle rat?

SUDIJA MEJ: Dozvolite da svedok odgovori.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: U stvari, to mi jeste palo na pamet. Mi smo i to testirali, testirali smo tu ideju s obzirom na podatke koje

smo imali. Posebno smo bili zainteresovani šta se dešavalo tokom perioda prekida vatre koji je unilateralno proglasila jugoslovenska vlada i to se desilo, kao što sam već rekao, uveče 6. aprila i rano 7. Gledao sam četvorodnevni period od 7.00 do 10.00 i bilo je relativno malo ubistava i malo kretanja izbeglica i to je jasno u grafikonu. Ali ono što je bilo fascinantno jeste da je aktivnost u to vreme zabeležena i takođe vazdušni napadi NATO-a, koji su dokumentovani od strane jugoslovenske vlade i štampe jako su se povećali u to vreme, udvostručili, utrostručili i taj, to je bilo u vreme prekida vatre, kada je došlo do dramatičnog porasta aktivnosti druge dve strane, a u to vreme se smanjuje tok izbeglica, odnosno kretanje izbeglica i ubistva. Tako da u vreme rata, iako postoji rašireno mišljenje da to može da bude uzrok, ono što je jasno jeste da ovde taj statistički odnos nije čist. Jer jedna strana je proglasila prekid vatre, u isto vreme povećala se aktivnost OVK i NATO vazdušnih napada, a smanjilo se kretanje izbeglica i ubistava. Znači ne postoji podudarnost povećanja obrasca kretanja izbeglica i ubistava sa promenom u aktivnosti drugih strana i to nam je jako pomoglo da budemo vrlo uvereni u odbacivanju ove dve prve hipoteze.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja i govorim o pojednostavljanju na tri hipoteze tog zajedničkog uzroka koji se zove rat, koji je trajao i proizvodio te posledice, koji je prestao, pa su prestale posledice. Da li vam je poznato da u tom ratu nije Jugoslavija samu sebe napala?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Postojao je sukob između NATO-a i Jugoslavije i tu je jasno došlo do pobune OVK, ali koji jezik se pravno koristi, ja stvarno ne znam.

SUDIJA KVON: U redu. Čini mi se da ono što se sugeriše ovim pitanjem jeste da su ljudi možda pobjegli zbog rata, zbog same te činjenice. Kako možete da pojednostavite složene činjenice u tri jednostavne hipoteze, čini mi se da je to bilo pitanje. Da li možete da odgovorite na to pitanje i da nam pri tome pomognete?

SVEDOK BOL: Ja to radim na osnovu teorije, jer ako u prisustvu rata dolazi do određene stvari i te nas stvari vode ka tome da nešto o tome možemo da kvalifikujemo, da izbrojimo. Mi smo pogledali one stvari koje mogu da se kvalifikuju kao indikatori naše teorije o tome šta se događa. Indikatori koje smo mi koristili su bile bitke između snaga OVK i srpskih snaga. Ovo je izgledalo kao razuman indikator lokalnog prisustva, a na isti način gubici srpskih snaga izazvani dejstvom OVK bi takođe bili indikator prisustva te šire stvari koju nazivamo rat. Ja ne tvrdim da su ti indikatori koje smo mogli da merimo bitke, pogibije, da oni mogu da nam zamene složenost te jedne široke ideje, ali oni su prisutni u takvoj situaciji.

SUDIJA KVON: Možete nastaviti, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li onda te dve prve hipoteze, znači NATO i OVK, da li vam je jasno da su u tome ratu NATO i UČK delovali u istom cilju? Da li ste o tome razmišljali?

SUDIJA MEJ: Da li možete na to da odgovorite sa da ili ne?

SVEDOK BOL: Nisam o tome razmišljao uopšte, o toj ideji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li sad možete, eto, da procenite tu ideju da su NATO i UČK delovali u istom cilju? Dakle, tu nema dve hipoteze, prva i druga, nego je to jedna hipoteza, zajedničko delovanje NATO i UČK?

SUDIJA MEJ: On o tome nije razmišljao, prema tome, ne može o tome da svedoči.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Iako ne spajamo nego razdvajamo mnogo stvari, znači u kompleksu gledamo jednu složenu pojavu kakva je rat, čak uopšte da ih ne spajamo. Da li mislite da se pitanja svode samo na vatrena dejstva Vojske Jugoslavije i policije, vatrena dejstva UČK i vatrena dejstva NATO bombardera, da kažemo,

ili ta složena pojava koja se zove rat sadrži i mnoge druge pojave koje imaju uticaj na odluku?

SUDIJA MEJ: On se time već bavio, i vi ste rekli ono što ste hteli. On je odgovorio na to pitanje. Molim vas ljubazno da predete na tu temu i da ovo privodimo kraju.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pa to je jezgro teme, zato što sam svedok kaže svakako da ima mnogo drugih elemenata. Evo, ja ću pomenući neke elemente pa ćete mi odgovoriti da li mislite...

SUDIJA MEJ: On je rekao da su možda postojali drugi elementi, no on se koncentrisao na ova tri. Ukoliko želite da iznesete još neke elemente, izvolite, ali svedok možda neće moći da vam pomogne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Prema tome, po drugim pojavama koje deluju na ljude podrazumevam i politička sredstva i propagandna sredstva i pretnje UČK i naredbe UČK i medijski rat koji je vođen i tako dalje, i letke koji su bacani, oni crveno-crni u bojama albanske zastave kojim se pozivaju i naređuju građanima da napuste teritoriju i da prelaze sa teritorije Kosova. Dakle, rat nije samo kuršum i bomba...

SUDIJA MEJ: Ne. Postavite pitanje. Rekao sam vam ranije, sada nije trenutak da se drže govori. Izgleda da je vaše pitanje sledeće – po vašem mišljenju, da li su postojale još neke stvari, odnosno da li ste vi razmatrali i neke druge uzroke koji su mogli da dovedu do kretanja izbeglica? U prvom redu, da li ste razmatrali propagandu i pretnje UČK?

SVEDOK BOL: Pa ja i moji koautori smo razgovarali o tome, to nam je bila jedna od uobičajenih tema za razgovor. Mi nismo to detaljno razmatrali, ali smo smatrali da propaganda, nije verovatno da će propaganda prouzrokovati takva ubistva, a onda, kada smo utvrdili blisku vezu između obrazaca ubistava i obrazaca migracije, mi smo

smatrali da je objašnjenje da je propaganda uzrok tome malo verovatno.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Zašto vi pojednostavljujete stvar samo na propagandu? Ja govorim i o pretnjama koje nisu bile prazne, s obzirom da je čak mnogo Albanaca pobio UČK da bi ih disciplinovao, ja govorim i o naredbama stanovništvu da napušta...

SUDIJA MEJ: Trenutak jedan, idemo redom, jedno po jedno. Sledeće pitanje se odnosi na pretnje, da li ste razmatrali pretnje od strane UČK.

SVEDOK BOL: Ne, mi smo smatrali da je to malo verovatno i to po istoj osnovi kao i u vezi sa onim prethodnim.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, nema nikakav uticaj ni propaganda, ni pozivi, ni pretnje, ni naredbe UČK upućene stanovništvu da napušta teritoriju, po vašem mišljenju, ni medijski rat koji je pratio i bio deo ovog rata?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Kao što sam rekao, a mislim da je to jasno iz izveštaja, mi nismo razmatrali te uzroke koje vi spominjete na direktan način kao hipoteze. No, s obzirom na ono što jesmo razmatrali, mi smatramo da je malo verovatno da su to bili uzroci.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, dajmo da razmišljamo logično, vi ste sva reagovanja vezali za vatrena dejstva kao da se radi o stadu, gomili, koje reaguje na pucnjavu i bombe samo dok ta pucnjava i bombe traju, a ne o ljudima koji imaju razum i razmišljaju o budućim rizicima, koji su osetljivi na pretnje, na pritiske, na propagandu, na direktive, na političke poruke, na medijske poruke. Dakle, homo sapiens razmišlja i ima u vidu sve te elemente, a ne samo trenutnu situaciju u kojoj samo neko puca ili u kojoj je neko ubijen. Da li imate u vidu tu složenost situacije koju ste pojednostavili i sveli na ove tri hipoteze?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Naravno da smo imali u vidu efekat nečega što se desilo u nedavnoj prošlosti, kao i ono što se tada u tom

trenutku dešavalo. Mi smo o tome dosta juče govorili i to vezano za statistički termin pomak. Dakle, mi smo aktivnosti UČK i NATO aktivnosti analizirali u prethodnom periodu od četiri dana, u tekućem periodu, u dvodnevnom periodu, i u prethodnom dvodnevnom periodu. Dakle, mi smo na taj način to uzeli u obzir, a mi smo takođe koristili i autokorelaciju kako bismo videli šta je relevantno za ovu analizu, a to je bio neposredni prethodni period i to vezano za varijabile o kojima smo juče govorili, a to je dakle odnos UČK sa migracijom na određenim mestima i određenom vremenu i to se tamo pojavilo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li ste svesni da su, na primer, kolone albanskih izbeglica koje su se vraćale u svoja sela posle bombardovanja bile na tom putu bombardovane od strane NATO-a na povratku? Da li smatrate da su i to bile poruke da se moraju izvršiti naredbe da se napusti Kosovo?

SUDIJA MEJ: Da li ste razumeli pitanje?

SVEDOK BOL: Mislim da jesam, mislim da je pitanje bilo da li ja znam da je NATO bombardovao albanske izbeglice na putu.

SUDIJA MEJ: Mislite da je to prvi deo pitanja.

SVEDOK BOL: Takvi incidenti su bili objavljeni u jugoslovenskim medijima i svetska vlada je objavila podatke i mi smo to ubrojali u naše podatke.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja vas pitam za efekat takve poruke, kada se kolona seljaka koja se vraćala u selo bombarduje, a istovremeno postoji naredba i zahtev preko medija da Albanci napuštaju Kosovo. Da li ste računali to kao efekat poruke ili ste samo sabrali mrtve koje je NATO pobio u tim kolonama?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Mi nismo uzeli to u obzir, a kako bih pojasnio, analiza NATO udara se ne odnosi na broj poginulih već na broj vazdušnih udara.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Broj udara ćemo kasnije razmotriti, ja pokušavam nabrajajući pojedinačno sve ove elemente rata, daleko od toga da ih sve nabrojim, da postavim pitanje da li je daleko jasno da samo kompletno ispitivanje svih pojava oblika ratnog haosa u njihovom kumulativnom delovanju može biti definisano kao zajednički uzrok i da se to ne može svesti...

SUDIJA MEJ: To smo već čuli, ovo ponavljate i ponavljate. Svedok je već odgovorio na to. U vezi sa vašim zahtevom da vam se dozvoli dodatno vreme, mi smo spremni da vam dozvolimo da unakrsno ispitujete do pauze. Dakle, na taj način ćete imati na raspolaganju više od tri sata za unakrsno ispitivanje ovog svedoka, što je sasvim dovoljno.

SVEDOK BOL: Da li bih mogao da izađem na nekoliko, dva ili tri minuta?

SUDIJA MEJ: Da, naravno, napravićemo pauzu od pet minuta.

SVEDOK BOL: Hvala vam.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dakle, govorimo o neodrživosti ovako uprošćenog postavljanja statističkih podataka, čak i kad bi bili tačni, iako s obzirom na izvor, oni to nikako ne mogu biti. Da li vi pretpostavljate da bi se morali svi ovi kompleksni pojava oblici rata kao pojave istražiti da bi se moglo doći do nekih, sa naučnog staništa validnih zaključaka?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ova studija iznosi jednu veoma specifičnu hipotezu. Isto tako, u njoj se izvlače zaključci na temelju najboljih podataka koji su nam se nalazili u rukama. Ja nisam kompetentan da sad ulazim u neku širu metodološku ili epistemološku debatu o tome.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ako se već govori o statističkim podacima, da li zasnovanost ovog izveštaja na administrativnim zapisnicima, navodno vođenih od strane službenika albanske vlade i to na graničnom prelazu Morina (Morine), i istraživanjima sprovedenim u izbegličkim logorima u Albaniji (Albania), Makedoniji, čak se pominje i Bosna i Hercegovina, da li to dovodi u pitanje validnost zaključaka i tvrdnje vaših izveštaja?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A da li se postavlja pitanje za vas koji ste to proučavali: Koji su to administrativni službenici na granici, ili bolje reći na tom malograničnom prelazu Morina, ko se mogao tako brzo odmah, posle agresije, ko se mogao angažovati na izradi zapisnika o tome? Tim pre, jer po vašoj tvrdnji najveći talas je bio u prvoj fazi.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: To su bili redovni pogranični stražari koji su radili na tom prelazu, možda su im u pomoć došli još stražari sa drugih prelaza, imajući u vidu da je kroz ovaj prelaz prolazilo toliko mnogo ljudi.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U toj prvoj fazi, da li smatrate da je važno pitanje takve brze spremnosti službenika, što je vrlo problematično, bilo graničara, bilo službenika, da odmah sa početkom velikog broja intenziteta izbegličkih kolona naprave istinite i verne zapisnike?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne znam da li su oni bili spremni na neki način, oni su uspeli obaviti dobar posao unutar ograničenja svojih mogućnosti. Ja sam već juče relativno detaljno govorio o tome na koji način sam procenio njihov rad.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li vam je možda palo na pamet da se to može jedino objasniti činjenicom da su pojave izbegličkih kolona unapred planirane i organizovane da bi se svetu prikazale da su plod i rezultat organizovane kampanje etničkog čišćenja i ovoga što vi tvrdite, a ne rata sa svom svojom kompleksnošću, što je očigledno?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ovde se radi o nekoliko pitanja, mislim da sam na neka od njih već odgovorio, ovo o kompleksnosti rata. Kad je reč o vašem novom pitanju da li se meni učinilo da je to sve bilo unapred planirano, moj odgovor je ne.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A recite mi, ko bi mogao očekivati da ti zapisnici budu istiniti kada se znaju ciljevi albanskog secesionističkog pokreta i stav Albanije prema Srbiji i Jugoslaviji i prema takozvanom kosovskom problemu?

SUDIJA MEJ: A šta je tu pitanje?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Upravo ovo koje sam postavio, ko bi mogao očekivati da ti zapisnici mogu biti istiniti kada se znaju ciljevi albanskog secesionističkog pokreta i stav Albanije prema Srbiji i takozvanom kosovskom pitanju?

SUDIJA MEJ: Dobro, u redu, on je o tome već govorio, idemo dalje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi ste rekli da su istraživanja koja su navodno sprovedena u izbegličkim logorima, uglavnom zasnovana na bazi intervjuva koji su vršeni. Ko je vodio te intervjuve?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Mi smo analizirali izvore informacija iz ovih izveštaja i to nekoliko puta. Međutim, ja ću to ponovo učiniti odgovarajući na vaše pitanje. Istraživanje koje je sprovedeno kako bi se dopunila analiza migracije sprovedli su prvo timovi koje sam ja lično organizovao. Drugo, to je napravljeno na taj način da su sprovedeni razgovori sa slučajnim uzorcima stanovništva, a to su uradili ljudi iz „Lekara za ljudska prava“, i treće, to je urađeno putem razgovora sa izbeglicama koje je sproveo Hjuman rajts voč. U drugoj fazi studije, kad je reč o analizi obrasca ubijanja, postoje tri izvora intervjuva, uz dodatak zapisnika sa ekshumacija. Prvo su bili intervjui koje su vodili ljudi iz ABA/CEELI i njihovi partneri, drugo, intervjui Hjumen rajts voča, i na kraju razgovori koje je sproveo OEBS. To su znači razgovori koji su obavljani od strane različitih organizacija ka-

ko bi se obavila naša analiza. Oni su obavljani na različitim mestima, u različito vreme, a svi kazuju istu priču.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Mi ovde govorimo o...

SUDIJA ROBINSON: Samo trenutak. Ko su bili ljudi sa kojima ste razgovarali?

SVEDOK BOL: To su bili kosovski Albanci koji su se nalazili ili u izbegličkim logorima ili natrag na Kosovu, zavisno od toga u kojoj fazi studije su obavljani razgovori. Dakle, radi se o civilima, kosovskim Albancima.

SUDIJA ROBINSON: Ali ja nisam siguran da je gospodin Milošević pitao o tome, a i mene sigurno zanima da li ste u vašoj analizi uzeli u obzir ono što se može nazvati prirodnom predrasudom ispitivača?

SVEDOK BOL: Mi nismo to direktno uzeli u obzir. Međutim, statistički gledano, mislim da je interesantno to da je naša metoda za analizu ubistava metoda koja zavisi od toga što su isti ljudi razgovarali sa istim ili različitim ljudima, odnosno različitim svedocima u različitim projektima. Mi smo otkrili prilično visok nivo tog preklapanja u različitim procesima ispitivanja. Drugim rečima, iste žrtve figuriraju u razgovorima koje je sproveo Hjuman rajts voč, koje je vodio OEBS, kao i u onima koje je sproveo ABA/CEELI. Takođe su tu i snimci ekshumacija, ne uvek i ne svi, ali u vrlo visokom stepenu. Znači, postoji veoma veliki stepen podudaranja činjenica u ova tri sistema. Da su ljudi to izmišljali, onda bi oni u toj fabrikaciji trebali koordinirati više od 15.000 razgovora sprovedenih tokom više od dve godine. Dakle, imajući u vidu da to dolazi od tri različite organizacije, plus evidencija o ekshumacijama, nivo koordinacije koji je bio potreban za to je po mom mišljenju sasvim neverovatan. Prema tome, zato smo na statističkom nivou sasvim sigurni u vezi sa našim nalazima, i u vezi s time.

SUDIJA ROBINSON: Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja mislim potpuno suprotno, ja mislim da su instruirani jer su uglavnom iskazi, zavisno od nivoa obrazovanja, bili potpuno podudarni. Ali da razjasnimo jednu stvar, govorimo o intervjuu kao metodološkom postupku, znači, koji zahteva veoma kvalifikovano i nepristrasno vođenje. Da li je tako?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Za svrhe za koje smo mi koristili te razgovore, sve što je meni bilo potrebno je da ljudi napišu na komadu papira svoju priču. Znači, mi smo tražili samo popis ljudi za koje se kaže da su mrtvi, i mesto i vreme gde su te osobe izgubile život, po najboljem sećanju svedoka.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Vi dobro znate, pošto ste sociolog, da intervju kao metodološki postupak ne može da se vodi sa jednim pitanjem. Opišite šta se desilo?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Razgovori ili intervjui sprovedeni su na različite načine, što možete naći u dodatku 1 moje studije, tamo se govori o postupku vođenja samog intervjua. Intervjui Hjumen rajts voč-a bili su sprovedeni kvalitativnom metodom. Znači, tu se uzimala i beležila priča svakoga onoga ko je intervjuisan. Razgovori ABA/CEELI i OEBS-a bili su, da se poslužim našim žargonom, vođeni u stilu polustrukturiranog tipa. To je značilo da se, na primer, postavljaju otvorena pitanja, kao, na primer, „zašto ste napustili vašu kuću“ i onda svedok kaže i to se zapiše. Znači taj proces istraživanja i ispitivanja je za timove ABA/CEELI i OEBS-a bio sličan. „Lekari za ljudska prava“ su koristili jedan mnogo strože organizovan proces intervjua. Dakle, jedini način na koji smo mi koristili te intervjue bio je da iz priče izračunamo vreme koje je bilo potrebno od trenutka napuštanja kuće do prelaska granice. Dakle mi smo se samo na to oslanjali i koristili smo te intervjue samo za to. Iako su intervjui, odnosno razgovori koje sam ja osmislio i koje smo mi sprovodili u izbegličkim logorima u Albaniji bili mnogo opširniji, mi smo ih takođe koristili samo za to da izračunamo tranzitno vreme, dakle ovo što sam upravo opisao, vreme od trenutka napuštanja kuće do dolaska do granice. Dakle, koristili smo ih u svrhu toga da proverimo distri-

buciju originalnih lokacija u vremenu. Te se metode opisuju u dodatku broj 1, u odeljku „Politika ili panika.“

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Upravo ovo što ste pomenuli da ste upotrebljavali njihove izjave da ustanovite vreme napuštanja i vreme prelaska granice. Vi ste juče rekli da ste ustanovili da je ogromna većina prešla granicu sledećeg dana po danu napuštanja. Je li tako?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, ono što smo mi ustanovili jeste da je velika većina ljudi prešla granicu istog dana, u stvari možda je pogrešno reći velika većina, više od polovine ljudi koji su prešli granicu su svoje kuće napustili istog dana kad su prešli granicu. To sam ja ustanovio u ovoj studiji.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: To je još manje verovatno nego ovo što sam ja pitao, jer s obzirom na taj prelaz Morina, pa čak i na prelaz Vrbnica i na pokretanje iz kuća potpuno je neverovatno, dakle, fizički neverovatno da se granica onda može preći istog dana ili sledećeg dana, s obzirom na takvu masu koju predstavljate, pogotovu u prvoj fazi. Da li vam nešto govore fizičke udaljenosti koncentracije putovanja, teškoće prilikom tih putovanja i tako dalje? Da je to neverovatno da se tog istog dana kad se krene prede granica u prvoj fazi, mnogo ljudi?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Postoje dve nezavisne brojke ljudi koji su prešli granicu. Te dve brojke se u velikoj meri slažu. Na mestima na kojima se ne slažu, brojke koju su dali posmatrači UNHCR-a i OEBS-a uvek su veće od brojki koje su registrovali pogranični stražari. Dakle, ja ne mogu govoriti o verovatnosti toga što se dogodilo, osim što mogu reći da svi raspoloživi dokazi ukazuju na to da se to dogodilo. Verovatnost toga nije više pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Razumem da verovatnost nije vaše pitanje, ali kada se takva jedna neverovatna stvar, da se istog dana pokrenu, istog dana pređu granicu i tako dalje, tvrdi, onda to postavlja pitanje koliko su verovatni i drugi iskazi kada se ovo što je fizički neverovatno izvodljivo tvrdi u izveštaju?

SUDIJA MEJ: To je komentar. Imate li pitanje za svedoka, gospodine Miloševiću?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Da li se može smatrati, s obzirom da smo se složili da se intervju kao metodološki postupak mora da vodi neutralno i od strane stručnih ljudi koji vode intervju, da li se može smatrati neutralnim vođenje intervju od predstavnika strane koja je izvršila agresiju?

SUDIJA MEJ: To nije pravilno postavljeno pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Pitanje je vrlo jasno. Ne znam da li je pravilno postavljeno.

SUDIJA MEJ: Pitanje sadrži sugestiju da je razgovore sprovedla strana koja je sprovedla i agresiju. To nije pravilno postavljeno. Doktore Bol, možda možete odgovoriti na sledeće: da li vi smatrate da su intervjui sprovedeni na neutralan način?

SVEDOK BOL: Za svrhe pridobijanja podataka potrebnih za ovu analizu, intervjui su bili neutralni.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Čime se osim iskazima, znači iskazima izbeglica, čime drugo se može dokazivati tvrdnja da je samo mali broj kosovskih Albanaca izbegao sa Kosova direktno zbog NATO bombardovanja i da se odvijao po nekakvim ustaljenim obrascima tako da je morao biti koordiniran? Čime se osim iskazima to može potvrditi?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ja mislim da je to zaključak iz mog prvog izveštaja. Međutim, želeo bih skrenuti vašu pažnju na ovaj izveštaj koji je ovde uvršten u spis i želeo bih reći da smo mi sada analizu protoka izbeglica podvrgli jednom strogom statističkom testu. To konzistentno pokazuje da obrazac izvršenja vazdušnih udara NATO-pakta ne objašnjava obrazac kretanja izbeglica. Nadalje, tesna korelacija obrasca kretanja izbeglica sa obrascem ubijanja, kako u

vremenu, tako i u prostoru, sugerije, i to mnogo jače nego u prvom izveštaju, da postoji zajednički uzrok ta dva fenomena.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ali NATO vazdušni udari su bili takođe u koordinaciji sa delovanjem UČK na zemlji i predstavljali jedan celovit oblik napada na Jugoslaviju. Dakle, nije reč samo o...

SUDIJA MEJ: Ne, to je govor. Imate li pitanja? Vaše vreme je gotovo isteklo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Glavni zaključak da su jugoslovenske vlasti planirale i izvršile kampanju koja je bila centralno organizovana da bi se etnički očistile od Albanaca u najmanju ruku, kako se kaže ovde, određene oblasti Kosova osim hipotetički ničim se ne dokazuje, pa vas pitam – ako su jugoslovenske vlasti planirale i izvršile kampanju koja je bila centralno organizovana sa ovako postavljenim ciljem, gde je taj plan, kako se on zove, ko ga je sačinio?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Moj zaključak, zaključak mene lično i mojih koautora je to da su dokazi konzistentni sa hipotezom da su jugoslovenske vlasti sprovodile sistematsku kampanju ubijanja i proterivanja. Dakle, mi smo zaključili da su dokazi konzistentni sa tom hipotezom. A ja sam već objasnio detaljno kako smo došli do tog zaključka. To je, dakle, krajnji zaključak moje ekspertize. Dakle, mi smo govorili o statističkim dokazima koji su povezani sa hipotezom koju smo analizirali. Dalje od toga ne mogu komentisati.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, vama je poznata izjava jednog od natovskih ministara odbrane, nemačkog ministra, dakle Rudolfa Šarpinga (Rudolf Scharping), koji je rekao da je postojao plan, operacija „Potkovicica“ koju su kasnije njegovi sopstveni saradnici demantovali kao laž. Da li vam je to poznato?

SUDIJA MEJ: Znete li išta o tome?

SVEDOK BOL: Ja sam o tome čitao u novinama. To je sve.

SUDIJA MEJ: Onda ne možete na to odgovoriti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, ako takav plan ne postoji, a ne postoji, kako se ovakva kampanja može planski i organizovano sprovesti?

SUDIJA MEJ: On je ovde da svedoči o statističkim podacima. Ne može odgovoriti na to pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro. Kako objašnjavate da, ako se sve što vi izlažete sad statistički, da vas pitam za neke podatke kojime se služite, ako se sabere po mapama, mapa 2.1, 3.1 i 4.1, ispada da je u Albaniju prešlo 471.000 ljudi. Postavlja se pitanje gde je razlika do 850.000, kako stoji u optužnici? Nelogično bi bilo da je preostalih 50 posto prešlo u Makedoniju, Crnu Goru i pogotovo u Bosnu i Hercegovinu?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Broj koji ste vi spomenuli obuhvata i pogranične prelaze koje ja nisam analizirao. Ukupan broj izbeglica, tih 850.000 ne dolazi iz mog nedavnog rada. Ja zato ne mogu o tome izneti nikakav komentar. Međutim, važno je imati na umu da su ljudi odlazili i u druga mesta, ne samo u Makedoniju. Išli su u Crnu Goru, neki u Bosnu i Hercegovinu. Zato, ako se usredsredite na taj veći broj, onda mislim da treba razmotriti i sve druge destinacije.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Dobro, to znači nije u sferi vašeg interesovanja. Ali ovo što vi ovde imate, kako objašnjavate veliku razliku u broju izbeglica po vašim mapama, znači 2.1, 3.1 i 4.1, to je 471.000 i grafikonu gde, opet, kad se sve sabere, ispada 248.000. Kako objašnjavate tu razliku između 471.000 po mapama i 248.000 po grafikonu?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Otkud dolazi ovih 248.000?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: U grafikonu koji pokazujete u prvoj, drugoj i trećoj fazi?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Možete li mi reći koji je to grafikon?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja nemam vašu oznaku grafiko-
na, ali ovo je jedan pravougli koordinatni sistem, 25. mart, 6. april,
pa 18. april, 30. april, 12. maj, 24. maj. To je grafikon koji pokazuje
u prvoj fazi, drugoj fazi, trećoj fazi, sve sabrano, dobija se 248.000.
Kako vi objašnjavate tu razliku?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Možete li mi reći u kom je izveštaju, na
kojoj stranici?

SUDIJA MEJ: Možete li se osvrnuti na to?

SVEDOK BOL: Ne znam o čemu tačno on govori. Ja bih to pogle-
dao, ali ne znam.

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, svjedok vam ne može biti od
pomoći u vezi sa tim. Imate još jedno pitanje za ovog svjedoka, a on-
da idemo na pauzu.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja imam još više pitanja, gospodine Mej.

SUDIJA MEJ: Ne, dali smo vam vremensko ograničenje. Imate još
jedno pitanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas, ovo je vrlo bitno. Vi
imate tvrdnju da NATO bombardovanje nije proizvelo talase izbegli-
ca, a vaši sopstveni podaci vas demantuju, jer se podudaraju pro-
centi NATO bombardovanja sa procentima izbeglica po fazama.
Pročitaću vam podatke. Upotrebili ste da je broj gađanih ciljeva, po-
datak ste upotrebili 942, s tim što je u prvoj fazi broj gađanih cilje-
va bio 541. To je prva faza od 24. marta do 6. aprila 541. Od ukup-
nog broja gađanih ciljeva, to iznosi 58,55 posto. A u toj prvoj fazi od
24. marta do 6. aprila, vi imate podatak u tekstu da je izbeglo
236.000 ljudi, što znači u prvoj fazi, po tekstu iznosi 61,14 posto, po
vašem tekstu. Dakle, izuzetno visok stepen poklapanja – 58,80
posto do 55 posto gađanih ciljeva u istoj fazi u kojoj 61,14 posto...

SUDIJA MEJ: Morate do razdeliti na nekoliko celina da vas svjedok može slediti. Morate to razdeliti.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da li me pratite?

SVEDOK BOL: Ako mi kažete koji izveštaj gledate, koja stranica, koja tablica?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Ja imam, ja sam napravio, jer ja ovde nemam nikakve pomoći, za sebe. Napravio sam isečke iz vašeg izveštaja. Sad ne mogu da tražim po izveštaju, ali vi znate da ste napisali u vašem tekstu da je u prvoj fazi, od 24. marta do 6. aprila, izašlo 236.000; u drugoj fazi...

SUDIJA MEJ: Zaustavimo se ovde. Gospodine Bol, da li se slažete sa ovom brojkom? Samo trenutak, neka odgovori na pitanje. Da li se slažete sa tom brojkom?

SVEDOK BOL: Ako je to približno tačno, morao bih to pogledati. Ne mogu proveriti, ali mislim da je to tačno.

SUDIJA MEJ: U redu, prihvatamo.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja čitam vaše podatke, dakle, ne čitam svoje, nego vaše.

SVEDOK BOL: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Znači, u tekstu vi govorite o ukupno 385.000, od čega je u prvoj fazi 236.000, u drugoj 83.000, u trećoj 67.000. A kad se to uporedi sa totalom 386.000...

SUDIJA MEJ: Samo trenutak. 236.000 u drugoj fazi. Da li vam to zvuči u redu? Zatim, 83.000 u trećoj fazi. Da li vam to zvuči da je u redu?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Molim vas, u prvoj fazi 236.000. Je l' to tačno? U drugoj 83.000 i u trećoj 67.000. Je l' to tačno?
SVEDOK BOL – ODGOVOR: Otprilike.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: I da li ...

SUDIJA MEJ: Dozvolite svedoku da završi.

SVEDOK BOL: Otprilike govoreći, da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: Gledajte broj gađanih ciljeva, znači, bombardovanje NATO. Ukupno 924, kako ste vi stavili. U prvoj fazi 541, u drugoj fazi...

SUDIJA MEJ: Samo trenutak, pričekajte, idemo korak po korak. Znači, rečeno je da ih je bilo 924 u prvoj fazi. Da li je to tačno?

SVEDOK BOL: Otkuda vam ti podaci? Morate mi reći otkuda ste ih tačno uzeli. Ja se ne sećam toga napamet. Koliko se ja sećam, podaci o bombardovanju su mnogo niži. Pazite, mi govorimo o vazдушnim udarima, ne o broju mrtvih ljudi. Da li možete tačno reći gde se to nalazi?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: U tekstu, ukupno 924 broj gađanih ciljeva od strane NATO-a na Kosovu, 924. S tim što je u prvoj fazi gađan 541...

SUDIJA MEJ: Gde te brojke možemo pronaći u tekstu?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Gospodine Mej, ja ne mogu sada da prevrćem ceo tekst. Vi možete proveriti te podatke da se mogu naći u tekstu.

SUDIJA MEJ: Ali on se s vama ne slaže. Molim vas da kažete šta hoćete.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: U čemu je suština, dakle, molim da me saslušate, pa ako ne verujete podacima da se nalaze u njegovom tekstu, vi izvolite pa ih proverite. Uostalom, on to sam može da uradi. Brojke izbeglica smo proverili. Sada imamo brojku gađanih ciljeva 942. U prvoj fazi 541...

SUDIJA MEJ: Ali šta sad time vi želite da kažete?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: E, ovo sam rekao, dakle, od izbeglica u prvoj fazi je prešlo, kad se te brojke vide, procentualno 61,14%, u prvoj fazi. Jer 236.000 od 386.000 ...

SUDIJA MEJ: Da, da li vam se čini da je ta brojka tačna?

SVEDOK BOL: Da.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ – PITANJE: A istovremeno, broj gađanih ciljeva u prvoj fazi iznosi 58,55 posto i 61,14 posto?

SUDIJA MEJ: Šta to znači?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da se procenat izbeglica u prvoj fazi gotovo potpuno podudara sa procentom gađanih ciljeva u prvoj fazi.

SUDIJA MEJ: Da, shvatili smo. Kakav je vaš odgovor na to?

SVEDOK BOL: Ja ne znam odakle mu ti brojevi o gađanim ciljevima.

SUDIJA KVON: A procenti? Tih 58% je bombardovano u prvoj fazi, to je čini mi se pitanje.

SVEDOK BOL: 58 posto čega? Je li to 58 posto vazdušnih udara? Ako to kaže, da je 58 posto vazdušnih udara bilo u prvoj fazi, to je sasvim sigurno pogrešno. Ako mislite reći da je 58 posto opština na Kosovu bombardovano u prvoj fazi, ne znam je li to bilo pitanje, to je moguće, ali trebali bismo to pogledati opštinu po opštinu. Međutim, ako

želite izneti kauzalistički argument, onda pitanje nije da li se to dešava tokom dugog perioda, nego da li postoji dovoljno tesna korelacija u prostoru i vremenu između intenziteta bombardovanja i toka izbeglica. To je potrebno da bi se mogla održati hipoteza da je tok izbeglica uzrokovao obrazac bombardovanja. Mi smo u našoj analizi to proanalizirali i tu hipotezu na temelju podataka odbacili.

SUDIJA MEJ: U redu, ne možemo izgleda dalje od toga ići.

SVEDOK BOL: Ne, mislim da se dalje više ništa ne može reći.

SUDIJA MEJ: Sada idemo na pauzu, a nakon pauze slušaćemo prijatelje Suda.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ne date više da postavljam pitanja?

SUDIJA MEJ: Ne, u pravu ste, nemate više vremena za ispitivanje.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Molim?

SUDIJA MEJ: Rasprava se nastavlja u 14.40.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Kej (Kay). Izvolite, gospodine Miloševiću.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Po mom shvatanju, vi mi ne biste dozvolili da nastavim moje unakrsno ispitivanje. Ja samo želim da dam neka objašnjenja koja su svedoci zahtevali, i ja nisam imao te stvari u rukama. 924 bombardovanja. Ove posebne cifre dolaze na prvom nivou 541; u drugom 241; i u trećem 142. A izračunati procenti pokazivali su da su procenti izbeglica koji se kreću i procenti obeležjenih meta potpuno koincidirali. Oni korenspondiraju jedno drugom. Drugo, odeljak koji svedok traži od mene je odeljak 1, takođe

iz dodatka 1 prvog izveštaja, i total je 248 000. U jednoj, prvi nivo 164; i na trećem nivou, 49. I mape 2.1, 2.3, total je 471.000. Drugi nivo je 331 i poslednji je 67. Dakle, prema mapama, to je jedna cifra, prema poglavljima, to je druga cifra. Kao dodatak svega, svjedok je rekao da nije operisao sa tom cifrom od 850.000 izbeglica.

SUDIJA MEJ: Imali ste prilike da objasnite činjenice i to je dovoljno. Mi ćemo sada slušati unakrsno ispitivanje od prijatelja Suda.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Doktore Bol, da li ste se ikada ranije pojavljivali kao svjedok ekspert na sudu?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Podaci koje ste koristili za kompilaciju vašeg izveštaja i istraživanja, da li je to na raspolaganju za nezavisn pregled?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Podaci o studiji o kretanju izbeglica su na Internetu, još pre godinu dana, a podaci o ubistvima su obelodanjeni Odbrani zajedno sa izveštajem. Informacije o aktivnostima OVK i aktivnostima NATO-a potiču, kao što sam već rekao, iz javnih izvora koje smo naveli i mislimo da su ti podaci na raspolaganju odbrani.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Da li postoji neki aspekt podataka koji nije na raspolaganju? Da li postoji ijedan aspekt vašeg istraživanja koji nije bio obelodanjen ili koji nije na raspolaganju?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: 45 posto izvora je korišteno pri analizi aktivnosti, analizi podataka u vezi sa aktivnošću OVK i one su u domenu Tužilaštva i ja vas upućujem direktno na Tužilaštvo.

TUŽILAC NAJS: Ja ću se time baviti u svakom slučaju, ali taj materijal koji je podložen bilo kakvom reduciranju iz adekvatnih razloga uz odobrenje Veća, može da bude na raspolaganju sudskim veštacima ukoliko žele da pogledaju.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Ja sam vam za to zahvalan. U odnosu na vaše istraživanje i studiju, koja bi bila vodeća međunarodna publikacija u kojoj bi se ovakva studija objavila, kako bi drugi pripadnici vaše profesije mogli to da pročitaju i ispitaju?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Verovatno „Demografija“ (Demography), to je jedna od publikacija Američkog udruženja stanovništva (Population Association of America).

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Da li je vaš izveštaj upućen toj publikaciji na objavljivanje?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne. Trenutno nije.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Da li imate nameru to da uradite?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Neki delovi tog izveštaja, izvinjavam se imam mikrofoniju.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Očigledno imamo problema tehničke prirode. Mogu li ja...

SUDIJA MEJ: Ne može biti interpretirano.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA MEJ: Očigledno da je tehničar na putu. Da, izgleda da jeste, izvolite, pokušajte sada.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Doktore Bol, da ponovim svoje poslednje pitanje. Ulazi nam neki ton...

SUDIJA MEJ: Da pokušamo ponovo.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Doktore Bol, ja ću ponoviti svoje poslednje pitanje...

SUDIJA MEJ: Moraćemo da napravimo pauzu od 10 minuta.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Gospodine Kej, to je očigledno bilo fiksirano.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Da.

SUDIJA MEJ: Zvuči mi u redu.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Ja ću krenuti na drugi predmet, pošto znam koliko je vreme važno.

SUDIJA MEJ: Da. Ja bih rekao da ćemo zasedati do 17.00, pošto smo imali pauze.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Da. Ja hoću da se bavim generalnim činjenicama koje se tiču podataka, gospodine Bol. Podaci koje ste koristili zavise od procene i tačnosti date evidencije; nisam li u pravu?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Dobro, podaci zavise, čak i najmanji delić podataka zavisi od povezanosti sa tačnošću i preciznošću, ako je to ono što mislite.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Da.

SVEDOK BOL: Da.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: I evidencija sačinjena od podataka morala je biti tačna?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne razumem na šta mislite. Šta mislite pod „evidencijom“?

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Pa da uzmemo primer, recimo, od materijala koje ste dobili od pogranične straže u Morini. Procena je morala da bude tačna.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da. Ljudi koji su to dali su rekli: „To je moja adresa” i pretpostavili smo da je to tačno.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Za svaku studiju kao što je vaša, vi ste morali da budete u mogućnosti da se bavite dokumentima koje ste dobili, odnosno podacima koje ste dobili?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: To nije sasvim tačno.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Zašto ne?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Zato što ono što vas brine jeste pitanje analize senzitivnosti kod studije i mi smo to radili i u našoj studiji i u prethodnoj studiji. I tražili smo pri tome bukvalno kod senzitivnosti naših nalaza da nađemo nepreciznosti u podacima kojima smo baratali.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Zapisnik koji je pisala osoba koja je pisala dokument na koji se oslanjaju vaši podaci, ta dokumenta su takođe morala da budu tačna, precizna. Je li to tačno?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Nije to sasvim tačno. Izvinjavam se. Moram da se pozovem na svoj prethodni odgovor. Sigurno je da neki podaci imaju grešku, ali je sada pitanje da li ta greška utiče na zaključke. To je suština analize senzitivnosti, ako nalazi ne podležu bilo kakvoj promeni, odnosno zaključci ne podležu bilo kakvoj promeni koja bi bila rezultat različitih pretpostavki o preciznosti izveštaja, mi kažemo da su to jaki zaključci u odnosu na nepreciznost u podacima. Mislim da, ja u stvari prigovaram na vašu formulaciju „moraju”, jer to nije tačno.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Kada je reč o sirovim podacima, o onim formularima koje je popunjavala pogranična straža, da li ste njih takođe pregledali? Da li su oni na raspolaganju da se pregledaju?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Oni trenutno nisu na raspolaganju da se pregledaju. Ali u vreme kada sam dobio tu evidenciju, imao sam sporazum sa albanskom vladom da ću evidenciju zadržati kao po-

verljivu i morao bih da pitam albansku vladu da nam dozvoli da to obelodanimo.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Da li ste čuli optužbe da su to falsifikovane evidencije?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Čuo sam.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: I deo te optužbe, te tvrdnje, ako se s njom nastavi, da li biste onda vi mogli da tražite te dokumente, kako bi se ti dokumenti ispitali? Oni na koje ste se vi oslanjali?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: To bi bio jedan način da se provere te tvrdnje. Međutim, ja vas upućujem na dodatak A i odeljak „Politika ili panika“, gde smo mi testirali te evidencije u odnosu na istraživanje i ustanovili da je ono što je ispričano u suštini ista priča. Mi smo uradili nekoliko različitih istraživanja. Gledali smo u neke od najvažnijih obrazaca koje smo našli u pograničnoj evidenciji i tu smo našli iste obrasce. Pa, prema tome, mislim da smo u statističke svrhe mi već ispitali mogućnost da možda tu ima nekih problema bilo kakve vrste, sa tim pograničnim podacima, i mi smo to odbacili.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Sada idemo dalje na aspekt analize, a to su datumi migracije. Koliko sam shvatio, podaci kojima ste se vi bavili sastavljeni su na osnovu pretpostavke o vremenskom periodu koji je trebao svakoj toj osobi da stigne od svog sela do pograničnog prelaza Morina?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Šta je pitanje?

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Ja sam već rekao, vi ste napravili pretpostavku.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, ne, mi nismo napravili pretpostavku. Dozvolite da to pojasnim. Mi smo pogledali podatke o istraživanjima koja sam već ranije objasnio i onda na osnovu tih podataka smo procenili koliko je svakom od onih koji su učestvovali u tom istraživanju bilo potrebno da pređu iz svog sela do graničnog prelaza. Onda smo imali to tranzitno vreme koje je odgovaralo, čitav je-

dan niz tranzitnih vremena koji su odgovarali određenim selima u određenom periodu. Da li treba dalje da objašnjavam?

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Mogu li samo jednu stvar da pojasnim? To je procena vremena koje je bilo potrebno svakoj osobi od momenta kada napusti selo da stigne do graničnog prelaza?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da. To je bliže tome. Mi smo procenivali za svaku osobu koja je prelazila granicu pre koliko vremena je napustila svoju kuću. I mi smo napravili tu procenu na osnovu informacija koje smo dobili iz istraživanja.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: I da li je ta migracija, odnosno vreme tog kretanja izbeglica u stvari odredilo vaše istraživanje?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Naše istraživanje senzitivnosti se upravo bavilo tim pitanjem koje vi postavljate. Mi smo videli različite vrste kretanja, odnosno strukture tranzita osoba od momenta kada su otišle od kuće do momenta kada su stigle na granicu. I ta distribucija vremena, to vreme koje je potrebno ljudima da krenu, pre koliko vremena su krenuli, neki su krenuli danas, neki su krenuli juče, neki su krenuli pre nekoliko dana. Za statističara to dobija određeni oblik i onda u izveštaju koji je već godinu i po dana na Internetu ja sam simulirao vrlo različite distribucije vremena. Šta bi se desilo ako je proces tranzitnog vremena bio potpuno različit? Ja sam to radio na šest različitih načina. Svi rezultati nisu se gotovo mogli razlikovati od originala i pokazali su da taj proces tranzitnog vremena ima vrlo malo uticaja na zaključke do kojih smo mi došli u ovom izveštaju i u izveštaju koji smo posle toga, moji koautori i ja, prezentovali Sudu.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Još jedan aspekt, kada je reč o podacima, kojim bih želeo da se bavim ovde, a to su datumi ubistava i identiteti ubijenih. Da li se slažete da se to čini vrlo važnim delom vašeg istraživanja?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Datumi ubistava su prilično važni. Imena su važna, ali mislim manje važna, iz tehničkih razloga.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Da prvo krenemo sa datumima ubistava?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Koliko sam shvatio, bilo je instanci kada ste se vi oslanjali na datume koje su ljudi davali i to su bili datumi koji su se odnosili na imenovanu osobu koju ste vi mogli pozitivno da identifikujete?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, to je tačno.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: A bilo je drugih prilika u kojima su ispričane priče, odnosno gde se pominje telo pored puta ili u kući i tu je reč o smrti koja čini deo vašeg statističkog materijala?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da to malo pojasnimo. Ljudi koji su identifikovani bez imena, mi ih pominjemo kao anonimne žrtve. Anonimne žrtve igraju ulogu u ovoj analizi samo u jednu svrhu i to je vrlo važno da bude jasno. Dakle, mi smo anonimne žrtve koristili samo u ovu svrhu, a to je da ustanovimo da, ako se uklone sve anonimne žrtve koje su mogle eventualno da se imenuju po imenu, kao žrtve sa imenom, onda njih ima vrlo malo, njih ima oko 2.000, tih anonimnih žrtava. Jedina svrha korišćenja ove informacije je da kažemo – mora da ih je bilo više nego imenovanih žrtava. Mi ne mislimo da anonimne žrtve predstavljaju adekvatnu bazu za statističke procene. One ne mogu da pruže dovoljno informacija da bi se radile analize. Zato smo samo koristili imenovane žrtve. Ali ono što smo mi приметili jeste da broj imenovanih žrtava, da pored njih ostaje čitav niz, hiljade anonimnih žrtava koje su imale imena, ali mi ih nemamo u svojim dokumentima, odnosno u svom istraživanju.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Kada je reč o smrtnim slučajevima, da li je bilo moguće u vašem istraživanju napraviti razliku koje od žrtava su bile Srbi, a koje su bili kosovski Albanci ili su pripadali nekoj drugoj etničkoj grupi? Da li ste bili u mogućnosti da napravite tu razliku kada je reč o brojevima koje ste dobili?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Možete li objasniti malo dalje?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Mi smo pokušali da identifikujemo imena koja bi pripadala Srbima, koja bi bila srpska imena, jer ovo je istraživanje o etničkim Albancima i bilo je bitno da isključimo srpske žrtve iz tog proračuna, jer se njima bave neke druge studije, pretpostavljam. Mi smo u ovoj studiji hteli da ih isključimo iz ovih popisa. Mi smo pregledali i sortirali čitave popise prezimena, albanskih prezimena i kada smo naišli na imena, pošto smo proveravali svako ime na našem popisu, kada bismo naišli na ime koje izgleda, odnosno upoređivali smo ih sa srpskim imenima i kada bi naišli na srpsko ime, mi smo ga uklanjali iz našeg popisa.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Dakle, proces identifikacije koji ste obavili morao je da bude tačan, da biste mogli da dođete do pravih ljudi za vašu statističku studiju?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Identifikacija njihove etničke pripadnosti.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Ljudi koje ste identifikovali, njihova imena su morala da budu tačna da biste mogli da identifikujete prave ljude?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, to je tačno.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: A bilo koji problem koji bi bio vezan za proces identifikacije mogao je da dovede do toga da vi pogrešno pripisujete određene smrtne slučajeve određenim grupama?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Statističari se uvek bave različitim brojem mogućnosti. Mislim da je moguće da pogrešna identifikacija može da poveća marginu greške. Međutim, ja sumnjam u to, jer da bismo pogrešno prepisali te smrtne slučajeve, do te mere da to ima uticaj na grešku koju smo mi proračunali, to pogrešno prepisivanje bi moralo da bude ne samo u velikom broju, već bi moralo da bude sistematski raspoređeno kroz ova četiri nezavisna projekta. Kombinacija ovih pretpostavki po mom mišljenju nema mnogo izgleda, malo je verovatna. Tako da ja to ne smatram verovatnim. To je možda moguće, ali jedva moguće.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Čuli smo za izgorele, ugljenisane leševe koji se nisu mogli uopšte prepoznati. Kako ste se njima bavili u svojoj studiji?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Oni se nisu mogli prepoznati, oni su možda bili identifikovani tokom ekshumacije i bili su deo, ta ekshumirana tela su bila onda, ako nisu bila identifikovana, bila su deo neidentifikovanih žrtava. I mi smo isključili otprilike pola tih evidencija o ekshumaciji zato što te žrtve nisu imale imena. Dakle, ugljenisane žrtve koje nisu nikad identifikovane bile su u toj kategoriji. S druge strane, ako je viđeno da je ta osoba ubijena, dakle, postoji svedok smrti i ako je onda kasnije ta smrt prijavljena, bilo kod OEBS-a ili Hjumen rajts voča ili partnerima ABA/CEELI, onda bi se to pojavilo na našem popisu. Ako možemo samo jedan sekund da se pozabavimo ovim, jer je to vrlo uputno. To je upravo ono što traži statističar u kombinaciji podataka, različitih podataka koje onda treba da isključi. Na primer, ako za tu osobu ne postoje svedoci smrti, osim počinioca, ta osoba bi se pojavila u izveštajima o ekshumaciji, ali se ne bi pojavila u spisku do kojeg se došlo na osnovu razgovora sa svedocima, jer nije bilo svedoka. Na primer, pitanje pokreće jedan suptilan problem. Recimo, smrt koja se ne može identifikovati putem ekshumacije, ali su identifikovali svedoci smrt te žrtve. Za statističara isključivanje podataka koji ne mogu da budu komplementarni jedan drugom je upravo metod koji se procenjuje, koji se koristi u proceni ovih podataka. To je taj metod višestrukih sistema.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Ja bih hteo da se sada pozabavimo stranicom 11 vašeg završnog izveštaja i tabelom 8 gde se bavite vremenskim poređenjem aktivnosti KLA i kretanja izbeglica i ubistava. Doktore Bol, da li imate to pred sobom?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Ako pogledate ovu tabelu u odnosu na vaša konkretna istraživanja ubistava koja su bila pre ili istovremeno u odnosu na aktivnosti OVK iz vaše studije, da li sam u pravu ako zaključim da odgovaraju 38% vašeg materijala?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: To nije sasvim tačno, oni odgovaraju 38% opština, u 38% od 29 opština je bio jedan ili više napada OVK ili sukoba sa srpskim snagama u četiri dana pre vrhunca kretanja izbeglica, odnosno ubistava, izvinjavam se.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Gospodine, bavimo se ubistvima, dakle to se čini više od trećine slučajeva. Da li je to tačno?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: To je trećina opština. Da.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: A u odnosu na kretanje izbeglica, ponovo to je nešto malo više od trećine.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Trećine opština.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: A sada da se pozabavimo stranicom 12, slika 9. Vremensko poređenje vazdušnih napada NATO-a sa ubistvima pre ili istovremeno sa vrhuncem je 10 posto?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: 10 posto opština.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Sa kretanjem izbeglica ponovo u odnosu na opštine, a u vezi sa vazdušnim napadima NATO-a, pre ili istovremeno s vrhuncem, 31 posto?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Vi ste napravili razliku u odnosu na opštine. Zašto ste napravili tu razliku?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Zašto smo koristili opštine kao jedinice analize, da li me to pitate?

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Da.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Zato što smo ovde tražili metod da prezentiramo analizu ovih statističkih odnosa i to direktno, a da pri tome ne moramo da koristimo složene statističke tehnike. I istovremeno smo tražili nešto što je uporedivo na nivou opština pri analizi „Politike i panike” odnosno našoj ranijoj studiji. To je bio jedini način na koji smo to radili.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Vi ste odabrali da svoj materijal prezentirate upotrebom grafikona. Ako pogledamo stranicu 9 druge stranice u vašem izveštaju, vi ste koristili sistem grafikona za prezentaciju vašeg materijala?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Sistem grafikona, da. Koristili smo grafikonu, to je standardna statistička tehnika.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Ima i drugih standardnih statističkih tehnika, mogli ste da koristite dijagrame u boji, mogli ste da koristite blokove, mogli ste da koristite karte.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, ali u standardnoj statističkoj praksi kada se predstavlja nešto u odnosu na vreme, to se radi linijama. Zato što je vreme horizontala, horizontala osa a u drugim statističkim predstavljanjima gde se koriste druge vrste podataka, onda se koriste druge tehnike.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Ako pogledamo kvantitet koji je korišćen u ovom materijalu, mogli ste isto tako da koristite blokove u boji?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, za kvantitet smo to mogli da radimo, stupce u boji. Ako smo hteli da pravimo razliku po kategorijama.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Ako se pogleda ovaj materijal u tom obliku, vidi se da su u određenim opštinama ubistva OVK bila dominantniji uzrok za kretanje izbeglica.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Tumačenje nikada nije bilo u vezi sa uzrokom, uvek je tumačenje takvo da se smatra da je bio veći nivo ubistava ili interakcije OVK i žrtava koje su pretrpele srpske snage, da je viši u nekim opštinama, a niži u drugim, a u nekim opštinama to bi se podudaralo sa višim nivoom drugog fenomena.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Ja ne tvrdim da li je to loše ili dobro prezentirano, ali ako pogledamo vaš materijal, možemo videti da je bilo ubistava. A koje su bile posledice aktivnosti UČK, a što je dovelo do toga da izbeglice pobegnu?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Mislím da je zbrka oko naslova „Ubíjanja“, da li vi govoríte o tabeli broj 9?

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Da.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Pa ubístva koja se ovde navode, to ní-su procene. O tome smo govoríli tokom glavnog íspítivanja, to su prebrojana ubístva. Dakle, to su ubístva koja smo mi prebrojali unutar onog broja 4.400. Dakle to se razlikuje od ubístava vezano za UČK, o tome smo takode razgovarali. To se vídi na tabelama 8 i na tabelama 10 i 11.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Vezano za zaključak, vi ste rekli da vi mislíte da su aktivnosti srpskih snaga primarni uzrok. Morao sam da skratim svoja pitanja, pa sad ne mogu da nađem taj deo odgovora.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Možda ja mogu da vam pomognem. Naš zaključak je da su dokazi konzistentni sa hipotezom da su aktivnosti jugoslovenskih snaga bile uzrok ovih ubístava i kretanja ízbe-glica, kosovskih Albanaca. Mi ne tvrdimo to u smíslu pravnih dokaza, mi samo kažemo da je to koegzistentno sa hipotezom. Ove statistíčke metode ne dokazuju to, ali nam mogu pomoći da odbacimo određene tvrdnje. Dakle, korisno je býti veoma formalan kada koristimo naučni jezik.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Hteo bih da se pozabavim samo još jedním pitanjem. Radi se o pograničnom prelazu Morina, bez obzira gde se to nalazi. Vi ste dokumenta uzeli s jednog mesta i mi znamo da postoji još šest ili sedam graničnih prelaza koje su ízbe-glice možda koristile. Zašto vi kažete da samo na osnovu tog jednog mesta vi možete da pružite statistíčku analízu koja se odnosi na čítavo to područje?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Mislím da sam se time pozabavio tokom glavnog íspítivanja no ponovíću. Postoje dva razloga. Na osnovu moje procene u prvom ízveštaju „Politika ili panika“, víše od polovine Albanaca su napustili Kosovo preko ovog pograničnog prelaza, dakle očígledno je da je to najvažniji prelaz, važniji od svih osta-

lih zajedno. Drugo, ja sam analizirao podatke sa drugih mesta i razmišljao sam o tome kakav bi bio verovatan obrazac sa tih mesta. I ono što sam ja utvrdio jeste da se sugeriše da obrasci vezani za izbeglice koje ulaze u zemlju na drugim mestima, da bi ti obrasci bili veoma slični obrascima koji se odnose na podatke koje sam lično analizirao. Dakle, prvo zato što sam raspolagao polovinom podataka, a zatim takođe smo imali tu sugestiju da bi obrasci na drugim mestima bili slični. To me je dovelo do zaključka da u stvari korišćenje ovih podataka koje smo mi koristili u ovoj analizi su, to su u stvari najverovatnije obrasci vezani za izbeglice. E, sad tu smo morali da se zaustavimo u prvoj studiji, no kasnije, kao što sam već rekao vezano za obrasce o ubistvima, to je takođe veoma blisko relaciji sa obrascima o kretanju izbeglica. Dakle, to nam daje potpuno novu odvojenu statističku procenu onih prvobitnih nalaza.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Da, ali to se bazira na pretpostavci da ovaj granični prelaz koji ste vi odabrali, možda je upitno da li je to dobro mesto ili ne, no to nije bitno, ali polazi se od pretpostavke da ste vi tu baratali sa polovinom ukupnog broja ljudi koji su u stvari prošli tim putem?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Pa to nije pretpostavka, već je to više neka vrsta procene. Mi imamo određene brojke o tome koliko ljudi je prešlo druge granične prelaze, neke stvari ipak znamo i isto imamo podatke od pogranične albanske službe na druga dva albanska prelaza, a tu je velika margina. Mi imamo neke podatke vezano za izbeglice koje su prešle u Makedoniju, a isto tako vezano za one izbeglice koje su prešle u Bosnu i Hercegovinu, a i takođe vezano za one koji su prešli u Crnu Goru, mada su tu podaci daleko neprecizniji. Dakle, mislim da je naša pretpostavka validna.

SUDIJA ROBINSON: Dozvolite mi samo da postavim jedno pitanje svedoku. Jedan od razloga koji ste vi naveli da ste koristili Morinu jeste da su informacije koje ste dobijali sa drugih pograničnih prelaza bile manje-više iste. Da li se to negde vidi u vašem izveštaju? Da li ste to naveli negde u vašem izveštaju?

SVEDOK BOL: Pa ja bih rekao da postoje statističke sličnosti, dakle, ne radi se o istim stvarima. Ja to nisam naveo u ovom izveštaju, jer nisam pretpostavio da će to biti sporno. No, to se nalazi u mom prethodnom izveštaju „Politika ili panika“ o kome smo ranije razgovarali.

SUDIJA ROBINSON: Sad mi je jasno. Mada ja mislim da ovo jeste važno pitanje.

SVEDOK BOL: Pa meni nije izgledalo.

PRIJATELJ SUDA KEJ – PITANJE: Da li bi se ovi podaci mogli analizirati, dakle podaci na osnovu kojih ste vi to sve procenili?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Kao što sam rekao, ti podaci, odnosno izveštaj je na Internetu već godinu i po dana. To se imalo na raspolaganju već izvesno vreme, dakle ti podaci koje sam analizirao. Ostale brojke i podaci se nalaze u izveštajima OEBS-a i dostupni su kod UNHCR-a. UNHCR je uradio mnoge od tih procena. Nije na meni da obelodanim sve te podatke, budući da postoji pitanje poverljivosti. No, što se tiče ovih drugih podataka, vezano za podatke koje sam dobio od „Lekara za ljudska prava“ i od Hjumen rajts voča, tu takođe postoji pitanje poverljivosti, tako da ne bih mogao da ih obelodanim.

PRIJATELJ SUDA KEJ: Hvala. Ja nemam više pitanja.

SUDIJA MEJ: Gospodine Najs (Nice), ako biste samo mogli kratko.

DODATNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Bojim se da imam mnogo pitanja i mislim da su ona veoma važna, tako da ću stvarno morati da se pozabavim njima. Doktore Bol, na neka od ovih pitanja mogli biste da odgovorite samo sa da ili ne. Dakle, ja vas molim da na taj način odgovarate ako je to moguće. Vezano za pitanje koje vam je postavio prijatelj Suda što se tiče ovog izveštaja, da li je tačno da je ovaj iz-

veštaj bio poverljive prirode sve dok se nije predočio Sudu, da je bio poverljiv iz tog razloga?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Pa izveštaj nije bio dostupan javnosti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je sada dostupan javnosti?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Pa vidim dole u lobiju da stoje silne kopije toga, dakle svako može da uzme izveštaj ko god želi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas da se ipak ograničite na odgovore sa da i ne. Što se tiče albanske evidencije, da li vi imate njihovu fizičku kopiju, ili disk, fotokopiju ili ikakvu verziju tih dokumenata, i ukoliko bi vam to bilo dozvoljeno, da li biste onda mogli da ih stavite na raspolaganje?

SVEDOK BOL: Da, mislim da imam skenirano na svom kompjuteru, ali moram da pogledam.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, da li bi mogao da se dodeli broj izveštaju „Politika ili panika“, s obzirom da smo o njemu dosta govorili?

SUDIJA MEJ: Da.

sekretar: Dokazni predmet Tužilaštva broj 69.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vežano za pitanje koje vam je postavio gospodin Kej, o datumima kada su ti ljudi napuštali svoje domove, što se tiče procenjenog vremena koje bi bilo potrebno da prođe od jednog sela pa do granice, da li je u formularima bilo postavljeno takvo pitanje, dakle: „Kada ste napustili svoje domove?“

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I vi ste postupali, takođe ste postupali na osnovu tih informacija?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, to je bila osnova za te procene.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je postojao neki razlog zbog kojeg ste vi mogli da pomislite da su vam oni dali, odnosno da su mogli

namerno da vam daju pogrešne, netačne razloge u vezi s datumom kada su napustili svoje domove?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo li, ovo će biti poslednje pitanje u vezi sa pitanjima amikusa, a onda se vraćam na tvrdnje optuženog. Možemo li da pogledamo tabelu 8 koja je, da podsetim Veće, to je tabela koja je napravljena na osnovu grubih podataka, zapravo ne grubih već osnovnih podataka, a ne proširenih brojeva? To je tabela 8, na strani 11, 38 posto, i prilično različit broj smrti, to jest ubistava.

SUDIJA KVON: Možete li da to stavite na grafoskop?

TUŽILAC NAJS: Da li hoćete prvo stranu 11?

SUDIJA KVON: Gospodin Bol je ima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo li to da vidimo na projektoru, molim? Hvala. Molim da se usklade kabina i to što sada gledamo. Dakle ovde imamo 38 posto i 34 posto, dakle otprilike jedna trećina. Da li je prikladno gledati to na taj način u procentima ili bolje da se to uradi na neki drugi način?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Posmatranje putem procenata je sasvim u redu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovaj veći broj u levoj koloni, tu imamo 63 posto, to se ne poklapa sa, u desnoj koloni imamo 66 posto, što je ukupno, zapravo zbir 38 posto i 28 posto, šta to znači i koji argumenti proističu iz toga?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Kao što sam ranije rekao, time se odbacuje hipoteza da je UČK odgovorna za ubistva ili za kretanje izbeglica

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala vam. Sada ćemo se pozabaviti ...

SUDIJA KVON: Gospodine Najs, da li biste mogli to da stavite na grafoskop, tu tabelu broj 9 na strani 12? Ako bi moglo da se stavi na grafoskop, molim vas. Moj uvaženi kolega se pozabavio time, no ja nisam dobio odgovor na moje pitanje koje sam juče postavio, pa sam hteo da ponovo pitam.

TUŽILAC NAJS: Izvinjavam se, moja greška.

SUDIJA KVON: U redu je. Da li vidite sad pred sobom sliku 9? Da li sam dobro shvatio, vaš zaključak je da, budući da su NATO udari prethodili kretanju izbeglica samo u devet opština od 29 opština, da NATO udari ne mogu biti verovatan uzrok za kretanje izbeglica.

SVEDOK BOL: Pa to je, početni zaključak je krenuo u tom pravcu, ali kasnije, analiza nas je dovela do finalnog zaključka.

SUDIJA KVON: Da, ali pitanje juče je bilo, hajde da to ovako postavimo. Izgleda da analiza nije uzela u obzir efekat napada u jednoj opštini na druge opštine. E sad hipotetički, ukoliko bi recimo došlo do napada UČK i NATO napada jednog dana u jednoj opštini, da li bi zbog toga stanovnici druge opštine napustili svoje domove? Da li ste uzeli u obzir?

SVEDOK BOL: Mi nismo vršili komparaciju između susednih opština kao što vi sugerišete. Međutim, u analizi ostataka na slikama 10 i 11, mi smo tu uzeli veće područje od pojedinačnih opština i ono što statističar obično radi vezano za vaše pitanje jeste da posmatra veći prostor, dakle da pomeri granice kako se ne bi desilo da dođe do toga da neki uski pristup utiče na konačni zaključak. Dakle, ja verujem da bi u našoj analizi, da bi podaci obuhvatili opštinske granice, za koje ja mislim da su ispitivane.

SUDIJA KVON: Da li biste mogli da nam navedete te opštine imenom? Na primer, na slici 9 navodi se devet opština u kojima je NATO bombardovanje prethodilo kretanju izbeglica. Da li možete da nam kažete imena?

SVEDOK BOL: Pa ne mogu po imenima da vam kažem, časni Sude, izvinjavam se.

SUDIJA KVON: Vi ste analizirali 29 opština. Međutim, optužnica protiv ovog optuženog odnosi se na događaje samo iz 13 opština. E sad, da li je tih devet opština uključeno u onih 13 opština kojima se bavi optužnica? Da li možemo reći da je u tim opštinama, da su u tim opštinama NATO udari bili uzrok kretanju izbeglica?

SVEDOK BOL: Moj odgovor bi bio ne, a logika se vidi u dodatku, onom dodatku, dakle onom što je Tužilaštvo tražilo od mene i na šta smo se osvrnuli pred kraj jučerašnjeg svedočenja. Odbrana je to pokrenula tokom unakrsnog ispitivanja, a tiče se recimo utvrđivanja određenog fenomena, recimo UČK ili NATO bombardovanja. Dakle, da prisustvo hipotetičkog uzroka na vrhuncu efekta ne bi impliciralo pozitivan uzrok. Recimo, da uzmemo primer da merimo izlazak sunca svakog dana, recimo sunce izlazi svakog dana na svakoj opštini na Kosovu. Dakle, ako tražimo da utvrdimo prisustvo izlaska sunca pre vrhunca kretanja izbeglica, mi ćemo to naći jer sunce jeste izašlo tog dana kada je došlo do kretanja izbeglica. Međutim, to nam ništa ne govori o tome da li je izlazak sunca prouzrokovao kretanje izbeglica. E sada, da sunce nije izašlo četiri dana pre kretanja izbeglica, onda bismo mogli svi da odbacimo hipotezu da je sunce prouzrokovalo to, ali upoređivanje da je sunce izlazilo, odnosno da ono postoji, to ne sugerise da je to uzrok. Nadam se da je moja logika jasna, jer da bismo utvrdili bližu korelaciju koja bi mogla da ukazuje na uzrok, onda nam trebaju daleko suptilnija sredstva.

SUDIJA KVON: Hvala vam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Još jedno pitanje u vezi s metodom izveštaja. Ako optuženi ili prijatelji suda traže, odluče da pozovu svog eksperta, vi ćete učiniti sve, zar ne, da im obezbedite materijale ili da se eventualno i konsultujete sa ekspertom pre nego što on dođe na Sud?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, pod uslovom da ja o tome dobijem instrukcije od Suda.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sada da predemo na Morinu. Statistički podaci o ubistvima su došli iz mnogo širih izvora i nisu ni na koji način lokalno dobijeni?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Tačno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Cifre o izbeglicama iz Morine i širom Kosova takođe daju prilično slične grafikone?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A sama Morina, da li ste vi u Morinu došli iz Albanije ili sa Kosova?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Iz Albanije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Još dve karte i želim da one budu uvedene kao posebni dokazni predmeti, a ja ću se njima baviti jako kratko. Ako Veće želi da ih vidi, one su na raspolaganju. Prva karta, a radi se o jugoslovenskim kartama, molim da se original stavi na grafoskop. Znači radi se o jugoslovenskim kartama. Molim da to stavite na grafoskop, mi ćemo to jako brzo pokriti.

sekretar: Dokazni predmet Tužilaštva broj 70.

TUŽILAC NAJS: Mape su na pravom mestu i pokazuju put iz Prizrena (Prizren). Mapa je bila otvorena na pravom mestu, to je primedba za sudskog poslužitelja. Karte su već složene tako da bi se što lakše stavile na grafoskop.

SVEDOK BOL: Ovo nije u redu. Mogu li da ga podesim?

TUŽILAC NAJS: Da.

SVEDOK BOL: Treba da se vidi ovaj donji deo, je li tako? Da, u redu je. Da li želite da stavite...

TUŽILAC NAJS: Moj video kanal ne radi, ne znam da li je to slučaj i kod svih ostalih ili sam u pitanju samo ja.

SUDIJA MEJ: U redu, da ne gubimo vreme, u svakom slučaju grafo-skop radi.

TUŽILAC NAJS: Morina se na ovoj karti nalazi odmah zapadno od granice između Albanije i Kosova, iz pravca iz koga je svedok došao, iz Albanije. A sledeća karta se odmah nastavlja na ovu kartu i pokriva Đakovicu (Gjakove), a sa Đakovicom je Pretresno veće već upoznato. Molim da se ta karta sada stavi na grafoskop. Hvala vam.

SUDIJA MEJ: Samo da stanemo tu. Vrbnica i Žur (Zhur) su na drugoj strani granice, a Žur o kome smo govorili je dalje putem prema Prizrenu.

TUŽILAC NAJS: Da, tako je, časni Sude.

sekretar: Ovo je dokazni predmet Tužilaštva broj 71.

TUŽILAC NAJS: Molim da se sada pogleda sledeća karta koja je već otvorena na pravom mestu. Zapadno od Đakovice, kada sledimo debelu crnu liniju koja je verovatno dalekovod ili nešto slično, pokažu vam gde, na kom mestu pokazujem, odmah iznad ove debele crne linije. Znači, u ovom slučaju Morina se nalazi sa kosovske strane granice.

SUDIJA MEJ: U čemu je relevantnost? Kakvo je objašnjenje za to? Koje je objašnjenje? Imamo Morinu na prvoj karti na kojoj je Albanija?

TUŽILAC NAJS: Oprostite. Optuženi je svedoka pitao za Morinu i smatram da bi vam bilo od pomoći da znate tačno o čemu se radi.

SUDIJA MEJ: To je znači druga Morina?

TUŽILAC NAJS: Da, to je druga Morina za koju optuženi tvrdi da je mesto gde se nalaze ti netačni dokumenti. Želim da se sada pozabavim time. Izvolite, stavite to na grafoskop. Hvala vam mnogo.

SUDIJA MEJ: Ne, Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Čija je ideja bila da se prikupe ti izveštaji, gospodine Bol?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Originalno je to bila ideja mog saradnika Frica Šurina (Fritz Scheuren) ali onda sam i ja to podržao.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A kada ste prikupljali te dokumente da li je bilo kakvog rizika vezano za to prikupljanje?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, bilo je opasno. Sami graničari nisu hteli da se približavaju granici, zato što su se plašili pucnjave do koje je došlo nekoliko dana ranije. Ustezali su se da prilaze granici.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I granica je zapravo bila bez ljudi, bez osoblja?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kad ste otišli do granice, da li ste bili u pratnji stražara, graničara?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Oni nisu u početku hteli da idu, ali kada sam ja krenuo prema granici, jedan od njih je pošao za mnom.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi unapred najavili da ćete ići na teritoriju gde se puca da biste prikupili dokumenta? Da li ste to rekli?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, to nisam spominjao stražarima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Imam još pitanja u vezi s materijalom. Časni Sud će se setiti da je znatan broj materijala OVK nama dat, a i svim drugim stranama tek nedavno, a radi se o hiljadama strana. Tako da taj materijal nije bio na raspolaganju za ovog svedoka. Tvrdi se da je na nekakav način ta statistika napravljena ili ti statistički podaci su napravljeni da bi odgovarali nalazima do kojih ste vi na

kraju došli. Znači iz toga proizilazi par stvari. Karte, ne, grafikoni koje ste vi uveli imaju karakteristične oblike koji se ponavljaju. Međutim, iznesena je tvrdnja da su podaci lažno dati na granici od strane drugih ljudi, od strane kosovskih Albanaca da bi na neki način stvorili ove oblike na grafikonima. Da li je tako nešto uopšte moguće?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Možda, u najneverovatnijem delu naučne fantastike, u takvom nekom smislu je onda moguće.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A da neko želi da statističar napravi grafikone u ovom vidu i obliku, iz bilo kog razloga, onda bi ta osoba morala da proizvede ogromne količine lažnog materijala da bi se došlo do tih rezultata?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, ogromne količine takvih lažnih podataka.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Koji bi se odnosili na konkretne datume, lokacije i druge slične stvari?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li vidite išta u materijalu što bi vas navelo da je do tako nečega i došlo?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, naprotiv.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno, taj materijal u skladu sa poverljivošću delova toga materijala će biti stavljen na raspolaganje?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Rekli ste da podaci „Lekara za ljudska prava” i Hjuman rajts voča nisu korišteni za informacije i podatke o ubištima. Zašto?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Zato što su oni dokumentovali jedan vrlo mali broj ubistava, a to je ograničenje za njihov metod.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala. Optuženi je osporio vaše selekcije koje ste vi napravili zato što ste neke stvari uključili, a neke isključili. Na osnovu čega ste vi izabrali materijal koji ste koristili?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Iz četiri izvora koje smo koristili, mi smo izabrali najveće blokove podataka.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hvala vam. Da li postoji bilo kakav razlog da neke podatke birate, a neke druge ne, zbog nepouzdanosti određene metode ili nečeg sličnog?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vaše tvrdnje su dovedene u pitanje, vaši nalazi su osporavani sugestijom da je ovo inovativna metoda i da prema tome nije pouzdana. Da li vi to prihvatate?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ne, svaki metod koji je korišten standardno se koristi od strane bilo koga kompetentnog demografa ili statističara.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A što se tiče svakog dela tog procesa, da li su vaši proračuni vođeni marginama greške i da li ste vi dolazili do konzervativnih rezultata?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Do kog stepena ste bili konzervativni i pažljivi?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: U velikom stepenu. Mi ne možemo da kvantifikujemo taj stepen, ali smo u svakom trenutku kada je dolazilo do potrebe da se donese odluka prevagnuli u prilog konzervativne procene. Mislim da sam o tome već odgovarao na pitanja suda juče.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Optuženi vas je pitao o statističkim podacima o srpskim žrtvama i govorili ste o jednom srpskom statističaru. Gde ste ga sreli?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ja sam ga sreo na jednoj konferenciji Međunarodnog udruženja za zvaničnu statistiku u Montreu (Montreux), u Švajcarskoj (Switzerland).

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A njegovo ime je?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Slavko Kaporonović, izvinjavam se zbog izgovora.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi toj osobi bilo šta dali?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ja sam mu dao kopiju izveštaja „Politika ili panika“ i rekao sam mu da će podaci biti na internetu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je on na račun tih vaših radova uputio vama bilo kakve kritike?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Nisam ništa čuo od njega. Mi smo razmenili vizit karte ali mi se on posle toga nije javio.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Postavljeno vam je par pitanja o kombinaciji NATO-a i OVK kao uzroka onoga što ste vi otkrili. Da li je vaš prvi proračun ostataka i cifre do kojih ste došli odražavao te faktore u kombinaciji?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A onda ste vi kasnije raščlanili analizu na svaki pojedinačni faktor?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da i da dodam jednu tehničku stvar. Kombinacija za statističara znači, podrazumeva nešto što se naziva inakciona ili interakciona analiza. Ja to nisam uradio, a razlog je to što, da bi se to uradilo, mora prvo da se nađe efekat pojedinačnih komponenata, a mi to nismo otkrili. Tako da nismo onda prelazili na sledeći korak.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I naravno, postojalo je raščlanjivanje po regionima kao što znamo?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Postavljeno vam je nekoliko pitanja o višestrukim sistemima procene. Molim vas, ako imate jedan prazan komad papira i olovku da pomognete onima koji nisu statističari, kada govorim o tom konceptu, rekao sam da ćemo možda doći do

ovoga pa vas molim da nam pomognete. Možete da nam objasnite koncept, ne tehniku koju ste koristili. Dakle, imali ste četiri teme, zapravo četiri izvora ovde, odnosno tri, možete li preko „Ven“ (Venn) dijagrama da nam objasnite koncept.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Stavite na grafoskop i nacrtaću.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim vas da napišete, da nacrtate tri kruga koji se preklapaju?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Ideja je sledeća. Zamislimo da su izvršene dve studije, dva ispitivanja. Ima nekoliko mogućnosti o tome gde se preklapaju te studije. Pod time podrazumevam da dokumentuju iste smrti. One se preklapaju možda malo ili hipotetički, a možda se uopšte ne preklapaju. Znači ovde imamo dva mala kruga ili bi jedan krug bio potpuno utopljen u drugi, znači, došli bi do koncentričnih krugova. Ideja je da se pregleda čitav događaj, koliko je ukupno bilo ubistava i to sam obeležio sa „N“, onda imam dve studije i ja sam iskoristio obim u kojem se oni preklapaju da bih procenio ukupan broj. Znači, kada bismo videli da se ta dva sistema uopšte ne preklapaju, onda bismo pretpostavili da je ukupan broj ogroman i da se ta dva sistema uopšte ne preklapaju. Ako se na drugi način ta dva sistema bave istim događajem, a dobijemo potpuno iste spiskove, onda bismo mogli da zamislimo da je ukupni događaj veličine koja je samo malo nešto veća od ta dva kruga. Znači, ako izmerimo ono što je zajedničko kod ta dva projekta, možemo da koristimo neke matematičke formule tog preklapanja da bismo došli do procene, to jest pretpostavke o ukupnoj količini ili ukupnom obimu tog događaja koji sam ja u ovom slučaju obeležio kao „N.“

TUŽILAC NAJS – PITANJE: I naravno, u ovom predmetu smo mi imali četiri preklapajuća kruga, a to znači jednu kompleksnost koja zahteva i kompleksnu primenu sistema, onu koju ste vi izneli u svom prilogu?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, to je tačno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mojih poslednjih nekoliko pitanja su sledeća. Optuženi vas je pitao nekoliko pitanja u vezi hipoteza, ali is-

pravite me ako nisam u pravu, da li oblik grafikona koji proizvode te statistike vodi zaključku da postoji jedan ili više razloga, odnosno uzroka?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Oblik prvog grafikona, prve krivulje sugerise da je postojao jedan ili više razloga, ali što smo se dublje bavili studijom, videli smo da je kod svih zajednički jedan uzrok.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Znači tek kad ste vi došli do tog stava, za razliku od toga da se radi o potpuno nehotičnom nasumičnom događaju ili o ravnoj liniji krivulje, znači tek kad ste došli do tog zaključka onda tražite odgovarajuće hipoteze?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kao što ste objasnili na početku, vaša metoda se ograničava na to da isključite uzroke, a ne da ih potvrđujete.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Osim ograničenog tog perioda o kome ste komentarisali, kada je u pitanju pravoslavni Uskrs.

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, to je tačno, jer tu je došlo do koincidencije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Optuženi vam je u poslednjim fazama svog unakrsnog ispitivanja postavljao veliki broj pitanja o referencama, o vašim izvorima koje mi nismo mogli da nađemo. Da li ste vi možda mogli da nađete te izvore o kojima je on govorio?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: U njegovim poslednjim komentarima ja jesam pronašao o kojim se izvorima radi.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možete li možda da potvrdite da to što je on sugerisao, da na neki način odnos smrti odgovara odnosu NATO bombi. Međutim, pošto je to već izneseno, ja mogu to da izvadim iz transkripta, mislim da je on pominjao 248.000 ubistava u figurama, slikama 2.3, 2.1. i 2.4, kao i broj 471. Možete li da se pozabavite tim brojkama?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Mi smo razmotrili te brojeve koje je on naveo. On navodi da je određeni broj izbeglica koji su prešli granicu, da se to dešavala tokom svake od te tri posebne faze. Prema tome, brojke koje je on naveo su uglavnom bile tačne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: A što se tiče zaključka na koji je on ciljao, da se to poklapa sa napadima NATO-a i da se, da li možete o tome nešto da kažete?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Odbrana tvrdi, Odbrana je navela odakle je on dobio broj bombardovanja i on je rekao da je to iz priloga B iz studije „Politika ili panika“. Apendiks „B“ počinje na strani 70. Međutim, on je tumačio male crvene tačke na tim kartama koje izgledaju kao mesta gde je vršeno bombardovanje. Međutim, u legendi se vidi da na ovoj karti te crvene tačke ne označavaju bombardovanje već označavaju gustinu kretanja izbeglica, tako da je on izbrojao tačkice koje se odnose na kretanje svedoka u tom periodu i onda je otkrio da se broj tih tačaka poklapa sa prethodnim grafikonom koji se navodi u tom naučnom radu. Ja nikada nisam, nikad mi nije palo na pamet da to uradim, ali je to interesantna provera mog rada koja potvrđuje da ove karte u stvari predstavljaju isto ono kao i karte odranije. Grafikoni i karte predstavljaju kretanje izbeglica, a ne bombardovanje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Zapravo, pošto je to dokazni predmet, mislim na mapu, bilo bi korisno da se pogleda. Mislim da su te mape prilično od pomoći, posebno u odnosu na regionalne varijacije?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Da, ove mape su vrlo korisne da se vidi obrazac regionalnih varijacija u vezi sa ovim kasnijim izveštajem.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Onda bi bilo zgodno da se to stavi na grafoskop, kako biste Veću objasnili ovu koincidenciju. Koja stranica?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Stranica 72.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da, samo objasnite koja?

SVEDOK BOL – ODGOVOR: Možemo pogledati bilo koju, ali 28. mart je dan izuzetno velikog priliva izbeglica i vidi se koji je bio

kvantitet priliva na osnovu ovih veličina ovih tačkica. Kao što smo ranije već govorili, na osnovu izveštaja pogranične straže imali smo podatke o ljudima koji su prešli granicu i onda smo procenjivali datume kada su napustili svoje domove. Većina ljudi je napustila područje jugozapada, manji broj je napustio područje na istoku. U kasnijem periodu, ako recimo pogledamo period u aprilu, vidimo da je prtok izbeglica bio koncentrisan na istoku i na severu i da je bilo manje aktivnosti na jugu i zapadu. Ja sam proveo nekoliko dana baveći se ovim kartama i ono što je meni palo na pamet kad sam došao do ovog zapažanja, onda sam mogao da razvijem preciznije statističke testove da bih pogledao ove geografske varijacije u odnosu na vreme.

TUŽILAC NAJS: To je sve što sam imao da pitam, iako bih zamolio doktora Bola da nam odgovor pruži u originalnoj dokumentaciji koju ima, da bismo mogli da odgovorimo na pitanje sudije Kvana. On će nam to staviti na raspolaganje i to će takođe moći da pomogne drugim sudskim veštacima u vezi sa pitanjima koja su već identifikovana. Primetio sam da je juče bilo postavljeno pitanje, sudija Robinson je postavio pitanje potencijalne korisnosti vrednosti ovog izveštaja za Sud i ja mogu tim pitanjem da se pozabavim sada ili mogu da se pozabavim na kraju izvođenja dokaza jer je to pitanje koje je, pre svega, upućeno zastupniku Tužilaštva.

SUDIJA MEJ: Ovo nije trenutak za komentar. Doktore Bol, hvala vam što ste došli, ovim se zaključuje vaše svedočenje, a vi se možete povući.

TUŽILAC NAJS: Može li to da postane dokazni predmet?

SUDIJA MEJ: Molim broj dokaznog predmeta.

sekretar: Dokazni predmet Tužilaštva broj 72.

SUDIJA MEJ: Napravićemo pauzu od pet minuta pre sledećeg svedoka.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Molim da svedok položi zakletvu.

SVEDOK EŠDAUN: Svečano izjavljujem da ću govoriti istinu, izvinjavam se, svečano izjavljujem da ću govoriti istinu, celu istinu i ništa osim istine.

SUDIJA MEJ: Izvolite, sedite. Da, gospodine Miloševiću, šta je poenta?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Nešto malo pre, opet ste produžili danas rad do pet sati, a to znači pošto smo to raspravljali jednom da ste ponovo doneli odluku da mi ukinete i ovu preostalu trećinu čistog vazduha na koju imam pravo i ja smatram to najobičnijim maltretiranjem optuženog, a ne tražim od vas nikakvu ispravku u vezi sa tim. A uzgred budi rečeno noćas, od sinoć pa dok sam napustio zatvor, uređaj za cirkulaciju vazduha je bio pokvaren, pa prema tome odlučite se kojim sve fizičkim maltretiranjima ćete da nastavite.

(Pretresno veće se savetuje)

SUDIJA MEJ: Rekao sam da će vreme biti produženo, nemamo sa tim nikakvih teškoća. Moramo da nastavimo sa ovim Predmetom.

GLAVNO ISPITIVANJE: TUŽILAC NAJS

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Recite nam vaše ime i prezime?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Moje ime je Džeremi Džon Duram Ešdaun (Jeremy John Durham Ashdown), inače me znaju kao Pedija Ešdaun (Paddy Ashdown).

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi bili vojnik, diplomata, član parlamenta, lider Liberalnih demokrata (Liberal Democrats) Velike Britanije (Great Britain), poslanik u Gornjem domu (House of

Cords), a trenutno ste Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu (High Representative for Bosnia and Herzegovina)?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da.

TUŽILAC NAJS: Mislim da sam pre sedam dana najavio da ću od ovog svedoka tražiti da se bavimo jednom temom koja je u paragrafu 3 jer je možda ovo jedina prilika da od njega tražimo da nam nešto govori o tome. Možemo da ga pitamo da li bi možda bio na raspolaganju da dođe kasnije tokom suđenja, ali to nije baš zgodno ni za jednog svedoka da dolazi dva puta da svedoči, a posebno bi bilo nezgodno ovom svedoku. Možda je ovo jedini trenutak kada nam je on na raspolaganju, pa bismo hteli da i to čujemo, iako se ne odnosi na Kosovo uopšte, i možda bi bilo dobro da sada o tome ukratko govorimo.

SUDIJA MEJ: Da.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Lorde Ešdaun, da li ste vi tokom protekle decenije bili zainteresovani za zbivanja u bivšoj Jugoslaviji?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, ja sam prvi put posetio Sarajevo mislim u julu 1992. godine i onda posle toga ponovo u avgustu iste godine, i nakon toga sam, gotovo bez izuzetka posećivao ovaj region otprilike dva puta godišnje.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Sa tim interesovanjem koje je već utvrđeno, da li ste se 6. maja 1995. godine našli na večeri u Guildholu (Guildhall) u Londonu gde ste sedeli pored pokojnog predsednika Tuđmana, predsednika Hrvatske?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, jesam.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste s njim razgovarali o budućnosti Jugoslavije?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, to je bio jedan opširan razgovor. Razgovarali smo toliko da smo gotovo isključili sve ostale goste tokom gotovo cele večere. U jednoj fazi sam zamolio da mi na meniju koji smo dobili prilikom proslave pedesetogodišnjice Guildhola nacrtaju jednu kartu.

TUŽILAC NAJS: Da li možemo pogledati kopiju te karte, Sekretarijat (Registry) ima original, časni Sude, u vezi sa jednim drugim predmetom, a ne možemo da dobijemo taj original do sutra. Molim da se stavi na grafoskop.

sekretar: Dokazni predmet Tužilaštva broj 73.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Prva stranica pokazuje meni za banket, možete li nam samo reći šta su prve male oznake koje vidimo sa leve strane?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Mislim da su one prilično jasne, same po sebi. Sa desne strane je odštampan meni, sa leve strane je logo tog događaja. Ispod toga su neke linije, ne znam šta pokazuju, ali vidite ih tu, te linije. Ja sam zamolio predsednika Tuđmana da nacrtava ono što on misli da će biti budući oblik ovog područja bivše Jugoslavije. On je nacrtavao hrvatsku obalu ovde, ova ovde linija pokazuje Bosnu i Hercegovinu, a ova ovde linija pokazuje trenutnu liniju fronta i on je ovde nacrtavao „S“, a to je ono što je on mislio da će biti krajnji položaj, odnosno levo je Velika Hrvatska, a desno je Velika Srbija. Sve ove linije na karti su linije koje je nacrtavao predsednik Tuđman, a kružiće sam ja uneo. Ovaj ovde pokazuje Sarajevo, ovaj ovde Banja Luku, a ovaj ovde Zagreb i ja sam mu rekao: „Da li je to pravi položaj, što se vas tiče, u vezi sa ovim linijama?“

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ako pogledamo sada drugi deo fotokopije ovog dokaznog predmeta možete li nam ovo objasniti? Možete li nam objasniti ko je ovo nacrtavao?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Ja sam to nacrtavao na osnovu onih linija koje je uneo predsednik Tuđman, ja sam to uradio odmah posle večere tako da očigledno na engleskom ovo se odnosi na razne određene linije. Ova deblja linija je konačna linija podele, onako kako je on to video, tu je Sarajevo, Krajina, Zagreb, sve je obeleženo. Ove linije sa kružićima pokazuju granice Bosne i Hercegovine, onda je obeležena, ja sam obeležio dalmatinsku obalu i trenutnu liniju fronta. Sva ova obeležja, ove primedbe i razlike sam ja uneo i na prethodnoj i na ovoj karti, to su sve moje napomene. Kao što na

vrhu piše, ne znam da li se to vidi, linije je iscrtao FT, Franjo Tuđman, a napomene je uneo PA, to jest uneo sam ih ja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Lorde Ešdaun, ja čekam da se završi prevod na drugi jezik kako se ne bi preklapali sa prevodiocima.

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, potrudicu se da i ja isto radim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Tokom tog razgovora, da li je išta rečeno, odnosno da li je na samoj karti išta ostavljeno Muslimanima u pogledu njihovih interesa i područja?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Predsednik Tuđman je rekao da su Muslimani uključeni u teritorije Velike Hrvatske i Velike Srbije i da Bosna više ne postoji.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je, koliko možete da se setite, ijedno područje ostavljeno samo Muslimanima?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo li sada da idemo dalje na događaje iz 1998. godine. Molim da se ovaj dokazni predmet ukloni sa grafoskopa. Tokom jedne od vaših poseta između 20. i 25. juna 1998. godine, da li ste se sreli sa makedonskim premijerom?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, ja sam otišao na Balkan i želeo sam da vidim sve strane. Planirao sam da posetim Makedoniju i Albaniju.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što predemo na detalje ove posete i kasnije sastanke, kada ste otišli, u kom svojstvu ste išli i kako biste to objasnili adekvatno?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Išao sam kao građanin. Ja sam vodio jednu političku stranku i hteo sam da se informišem o situaciji sa svih strana. Nisam išao, odnosno od mene nije traženo, nije traženo od strane britanske vlade da ja idem, niti sam je išao tamo kao njihov predstavnik. Tokom ove posete, kao i tokom prethodnih, ja sam smatrao da treba i da je adekvatno da podnesem izveštaj tadašnjem premijeru o stanju i situaciji koje sam otkrio i da iznesem preporuke ako ih imam. Dakle, ja sam se time bavio kao privatni građanin.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da ste vodili dnevnik dugo godina?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, jesam. Otkako sam postao vođa svoje stranke 1988. godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste redovno vodili dnevnik ili neredovno?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Pokušavao sam da to radim svake noći. Ne mogu reći da sam baš bio uspешan i disciplinovan u tome, nisam to radio baš svake noći, ali otprilike skoro svake noći. Ako bi došlo do velikih glavnih sastanaka, sastanaka sa premijerom ili drugim značajnim ličnostima, onda sam pokušavao da vodim zabeleške odmah nakon tog sastanka i da to onda unosim u svoj dnevnik kad god je to moguće. Ponekad nisam čekao veče da to uradim.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Deo vašeg ekskluzivnog dnevnika koji bi bio naravno predmet redigovanja takođe je i objavljen?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, jeste. Prvi put je objavljen u septembru 2000. godine, a onda je drugi deo objavljen u septembru prošle godine.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ali materijal za ovaj pretres, ako se pogledaju određene posete i određeni sastanci i ono što ste zabeležili u svom dnevniku, da li ste to pogledali da biste osvežili svoje pamćenje?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Upravo sam to uradio. U većini slučajeva sam, kada sam pokušavao da rekonstruišem razgovore o kojima smo govorili, recimo ovaj razgovor sa predsednikom Tuđmanom, ali i u odnosu na sve druge dokaze u vezi sa događajima o kojima ćemo govoriti, oni su svi zabeleženi u mom dnevniku ili te večeri ili odmah nakon toga, odmah nakon tih ključnih sastanaka.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Kada je reč o poseti Makedoniji u junu, da li se sećate kog dana ste se sreli sa makedonskim premijerom?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Ne mogu, bojim se da se ne mogu setiti tačno datuma ali to je u mom dnevniku, mogu to da potražim ako hoćete.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U susretu sa premijerom i ministrom spoljnih poslova, o čemu ste razgovarali?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Mislim da smo razgovarali o njihovoj zabrinutosti jer ja sam otišao tamo da napravim procenu o nečemu što sam smatrao vrlo ozbiljnim razvojem međunarodne situacije, zbog onoga što se dešavalo na Kosovu i hteo sam da raspravljamo o njihovim brigama i bilo kakvim preporukama koje bi imali za rešavanje te situacije. Njihov strah je bio da bi nestabilnost u toj fazi na Kosovu mogla da, ako se time pogrešno pozabave, dovede do daljeg priliva izbeglica sa Kosova u Makedoniju koja je već tada balansirala, zapravo bila u vrlo delikatnoj situaciji zbog etničkog balansa između Makedonaca kao slovenskog naroda i Albanaca.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste tokom iste posete otišli i u severnu Albaniju?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, odmah posle toga sam, odmah nakon što sam otišao iz kancelarije premijera otišao sam na jug prema Tirani. Na putu mi je postalo jasno, kako sam razmišljao o situaciji da je jedan od destrabilizirajućih faktora na Kosovu bila aktivnost OVK i ako želimo da pomognemo u stabilizaciji očigledno vrlo teške situacije, treba da razmotrimo koja sredstva možemo da primenimo da ograničimo aktivnosti OVK i najpoželjnije da zaustavimo te aktivnosti. Bilo mi je takođe jasno da se oružje za OVK dostavlja preko severne Albanije i to kroz područje u kojem vlada bezakonje, to je područje koje je poznato pod nazivom Bajram Curriu (Bajram Curri) i Tropolje (Trepoje) i ja sam hteo da iznesem predloge za rešavanje te krize, ali sam znao da pre toga moram da odem da to lično vidim da bih mogao da iznesem bilo kakve predloge.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: U severnoj Albaniji, u tom području uopšteno govoreći, da li ste imali prilike da razgovarate sa izbeglicama?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Jesam, razgovarao sam mislim ukupno sa 40 ili 50 izbeglica. Svi su prema njihovim opisima bili proterani, išli su preko planina i to su bili proterani zbog onoga što se dešavalo u području Peći (Peje) i Đakovice (Gjakove) na Kosovu. Mnogi od njih su došli u užasnom stanju, žene, mala deca, i mogao

sam da vidim i bolnicu u Bajram Curiju, u bolnici je bio jedan broj ljudi koji su ranjeni granatama, šrapnelima i puščanom vatrom. I oni su bili u različitim fazama ranjavanja ili bolesti. Neki od njih, jedan ili dvojica su bili blizu smrti.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste razgovarali sa izbeglicama? Da li su oni bili svih polova i svih doba?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, bili su različite starosti i različitog pola, od beba koje su bile, još su ih držali u rukama, žene, mladići. Dvojica izbeglica koje sam video u bolnici su bili mladići koji su možda i ranjeni u svojstvu pripadnika OVK. Drugi su bili pripadnici običnih porodica, pričali su o tome kako su prešli preko planina, o svojim iskustvima i o tome kako su ih proterali iz njihovih sela.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je postojao nekakav obrazac u tome zbog čega su oni bežali?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, oni su imali slične priče. Naređeno im je bilo da napuste svoja sela od strane vojske i policije, nisu tada bili precizni o kome se radilo. Ako su ostali u selu, onda su bili izloženi malokalibarskoj vatri, ako i dalje nisu otišli, onda su bili podvrgnuti istog dana i kasnije topovskoj paljbi, isto tako artiljerijskoj i minobacačkoj vatri. Gotovo u svim slučajevima tih izbeglica sa kojima sam razgovarao, to bi prouzrokovalo da sve izbeglice obično napuste selo, obično svi zajedno, obično noću i da krenu na jedan veoma težak put kroz šume i planinske prelake koji su bili nekoliko hiljada metara nadmorske visine. Tokom tog puta su bili izloženi neprekidnoj vatri, na tim prelazima i šumama, tako su to oni opisali. Sve njihove priče su bile dosledne iako su sve, naravno, bile iz druge ruke. Mnogi su umrli na tom putu. Među njima je bilo jako starih i jako mladih ljudi. Neki su poginuli od artiljerijske paljbe. Silazak u Albaniju je bio jako težak, radilo se o silasku sa velike visine. Ja sam to i lično video i neki od tih izbeglica su pričali užasne priče.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste se vi takođe bavili stepenom organizacije OVK?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, ja nisam mogao da procenim u kojoj meri su operacije OVK sa druge strane granice bile rasprostranjene i koliko su bile efikasne. Ja sam tražio od jugoslovenskih vlasti dozvolu da uđem na Kosovo, to sam morao da tražim, i iako sam ja tražio tu dozvolu, ona mi nije bila omogućena, nisam dobio vizu, tako da nisam imao drugu opciju nego da razmatram situaciju sa albanske strane granice. Mogao sam da vidim da preko granice ide jako mnogo oružja. Činilo mi se da je OVK dobro organizovana i da je mehanizam na koji, pomoću koga su oni nabavljali oružje, iako tu tvrdnju ne mogu da dokažem, to je verovatno bila nekakva kriminalna organizacija kupovine oružja. Najveće oružje koje sam video i čuo nije bilo jače od mitraljeza od 0.5 milimetara, ili 12-milimetarskih pušaka, i to je bilo sve do predela Tropolja. Da li bi bilo od pomoći da vam to pokažem na karti?

TUŽILAC NAJS: Mi imamo jednu kartu koja je otvorena na pravom mestu i mislimo da bi to možda moglo biti od pomoći časnom Sudu. Molim da se karta stavi na grafoskop.

sekretarijat: Dokaz Tužilaštva broj 74.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Ovo je karta iz 1999. godine. Da li vam je poznata ta karta?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Jeste.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Hoćete li da nam pokažete to na mapi?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Bajram Curi je ovde. Ta oblast se smatra jednim područjem gde vlada bezakonje, dokle ne dopire vlast albanske vlade i meni su službenici iz „Forin ofisa“ (Foreign Office) rekli da ne treba tamo da idem zbog tog bezakonja. Ovo su planine preko kojih su prelazile izbeglice, ovde. Selo Tropolje koje se nalazi ovde je, koliko sam ja mogao da odredim, u stvari bila kao nekakva samoposluga oružja. Oružje je kupovala verovatno i dovozila nekakva kriminalna organizacija, a onda je OVK slao kurire preko planina koji su nosili koliko su mogli, a isto tako su koristili i mazge ili su na leđima prenosili oružje kao i municiju, bombe. Nijedno

oružje koje sam video ili čuo, kao što sam već rekao, nije bilo jače, veće od kalibra 0.5 milimetara. Ja sam izvukao zaključak da je OVK ovde bila očigledno organizovana i da je imala podršku, da se to videlo i da su oni izvozili, to jest prebacivali oružje da bi izazvali sukobe na Kosovu. Kada sam se vratio da podnesem izveštaj britanskom premijeru, preporučio sam sledeće – da ako želimo da zaustavimo akcije OVK koje su u to vreme destabilizovale Kosovo, da bi pravi način bio da pomognemo albanskoj vladi da se uspostavi pravna država u predelu Bajram Curija i Tropolja, i da mi treba da pomognemo u tom procesu. Nažalost, ta preporuka nije prihvaćena niti se na osnovu nje delovalo u toj fazi, a ja mislim da je to možda u toj fazi bio jedini način da delujemo, a da dovedemo do uslova za mir.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Dok ste bili u Albaniji u toj poseti da li ste mogli putem dvogleda da pratite ono što se dešavalo u predelu Junika koji možemo da vidimo na karti? Možete li to da nam pokažete?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, ja sam iz Bajram Curija kroz Tropolje putovao ovim putem, to je vrlo težak put, onda sam sledio graničnu liniju do granice između Kosova i Albanije, otprilike ovde gde sad pokazujem i došao sam do sela koje se zove Gegaj (Gegaj) i odatle sam imao jako dobar pregled na čitavu teritoriju oko Junika (Junik). Tu ima nekoliko malih sela i mogao sam da vidim duboko na Kosovo zato što se tu teren ravna i ravan je gotovo sve do Prištine (Prishtine).

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šta ste videli tada, u tom četvoročasovnom periodu?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Ja sam tu bio sa nekim pripadnicima posmatračke misije Evropske zajednice (European Union) koji su bili tamo neko vreme i oni su mogli onda da mi u stvari kažu šta je to što sam ja video, mada je bilo dosta očigledno to što se dešavalo. U ovom kraju sam video određeni broj tenkova Vojske Jugoslavije, video sam položaje VJ, naročito minobacačku poziciju koja je bila napravljena na klasičan način, vojni način u stilu Varšavskog pakta (WTO, Warsaw Treaty Organization). Isto tako, širom tog

kraja su se nalazile male jedinice, verovatno čete, verovatno vodovi koji su se kretali u oklopnim vozilima i oni su vršili paljbu i izlagali tenkovskoj i minobacačkoj vatri, koristeći minobacače od 82 milimetara, kuće i sela koje su se tu nalazile u okolini. Ja mislim da sam ja tada bio jedno dva kilometra daleko odatle i nisam ni čuo ni video uzvratnu vatru. Možda to nije ništa neobično kada je u pitanju malokalibarska vatra, ali bi se verovatno videli barem tragovi dima ili tako nešto. Ja nisam video povratnu vatru, uzvratnu vatru, ali činilo mi se da se ove jedinice bez diskriminacije bave gađanjem kuća i sela u tom kraju, a to nisam mogao da dovedem u vezu sa bilo kakvim vojnim ciljevima, bar odatle odakle sam se ja, gde sam se ja nalazio. Smatrao sam da je to nešto vrlo šokantno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Molim da se svedoku pokaže dokazni predmet 17. Lorde Ešdaun, molim vas da pokušate da identifikujete neka vozila ili oruđe koje ste videli?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, ja sam spomenuo oklopne transportere. Ne mogu da budem siguran u vezi s ovim vozilom. Znači ne znam tačno šta je broj 1, ali broj 2 je oklopni transporter i to sam sigurno video tada. I ako ne grešim, ovo je tenk T-54...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Broj 6?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Broj 6 nisam video, bar sa razdaljine gde sam ja bio, ova vozila, niti broj 7.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste to videli ili niste?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, jesam. Ne sećam se da sam video broj 8 i verovatno 10. Ali nisam video druga vozila koja se nalaze na tom listu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste videli malokalibarsko artiljerijsko oružje?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Zapravo ne. Glavna aktivnost koja se odvijala na neka dva kilometra dalje od mene sastojala se od toga da je jedan tenk dosta dugo gađao nekoliko kuća. Ali gledajući prema severu, ja sam iznenada video nešto što mislim da posmatra-

či Evropske zajednice nisu videli, a to je razmeštaj vojske za koju smatram da su bili pripadnici Vojske Jugoslavije. Ne mogu da budem siguran, ali to je bilo nešto severnije od mesta gde sam se ja nalazio, severno od Nerizaja (Nerizaj).

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možete li da vratite kartu na grafoskop, molim vas?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Izvinjavam se. Ja sam bio ovde i to se naglo pojavilo na ovom grebenu koji je bio otprilike kilometar daleko od mene. Ja sam kroz dvogled jasno mogao da vidim razmeštaj trupa, bio je bar jedan top, i oni su vršili razmeštaj na jednom grebenu. Koliko sam mogao da odredim po zvuku čaura koje su padale, učinilo mi se da pucaju dalje od mene, u suprotnom pravcu od mene i da gađaju šume. Činilo mi se da ništa drugo nisu mogli da gađaju i činilo mi se da je to dosledno sa pričama izbeglica da su bili izloženi paljbi dok su pokušavali da napuste Kosovo idući kroz šume i prelazeći preko planinskih prevoja.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možemo li onda sada da pređemo na drugu temu? U vezi s ovom misijom ste rekli da ste podneli izveštaj premijeru. Mislim da je vaša sledeća poseta bila 26. septembra, tri meseca kasnije i da je ona trajala oko tri dana. Da li ste se vi tom prilikom sreli sa doktorom Rugovom (Ibrahim Rugova) i sa jednom albanskom delegacijom?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, trebalo bi da pogledam svoje dnevnike, ako ćemo prolaziti kroz sve sastanke, ali jesam se sreo sa doktorom Rugovom i drugim albanskim predstavnicima.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: To se detaljno iznosi u sažetku i u vašim izjavama, tu imamo i vaše mišljenje o doktoru Rugovi. Da li možete da nam kažete šta o njemu mislite, u jednoj rečenici?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Miran, studiozan, dosta povučen. U stvari, tvrdio je da je pacifista. Ja ne mogu da komentarišem njegove kontakte koje jeste ili nije imao sa OVK, ali je on govorio jezikom pacifiste. On je čovek koji, mislim da je sebe smatrao i da su ga

mnogi smatrali, naročito u ruralnim delovima Kosova, za moralnog predvodnika njihove nacije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste vi sa britanskim ambasadorom Brajanom Donelijem (Brian Donnelly) i vojnim atašéom Džonom Kroslandom (John Crossland) obišli zapadni deo Kosova?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, jesam. Moram da kažem da je taj obilazak bio organizovan od strane britanskog ambasadora koji me je tom prilikom zapravo pokupio. Ja sam dobio vizu od jugoslovenske vlade i sa sobom sam nosio pismo gospodina Blera (Tony Blair) gospodinu Miloševiću, tada predsedniku Miloševiću. Mi smo krenuli iz Prištine...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Možda hoćete da koristite kartu da biste malo plastičnije opisali tu vašu posetu.

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Mislim da bi...

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Naravno, govorimo o putu Priština–Peć. Možete li samo to da pokažete? Taj dokument koji sada gledate, možete li nam reći šta je to?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Ja gledam sada svoj dnevnik, radim to zbog datuma.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Nadam se da niko nema prigovor na to.

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: 27. i 28. smo išli. 27. smo krenuli iz Prištine i išli glavnim putem do Peći. Peć je ovde, ovde je glavni put, on ovuda prolazi i mi smo putovali u ovom pravcu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Šta ste vi primetili krajem septembra 1998. godine o selima kroz koja ste prošli, o stoci, usevima i tome slično?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Čitavom dužinom ovog puta bilo je sasvim jasno da je došlo do znatne paljevine objekata i imovine. Objekti su, gotovo svi, bez izuzetka, bili uništeni, nenaseljeni. Prodavnice pored puta i u zaseocima su bile spaljene, zgrade su bile bez krova, bile su zapaljene, videli su se tragovi artiljerijske vatre i

granata. Ja sam se ovde zaustavio, nisam baš potpuno siguran, izvinjavam se Sudu, ali znači stao sam negde na putu pored Kline (Kline). Evo, ovo ovde je Klina, negde ovde otprilike. Čisto nasumično smo to uradili da bih ja mogao lično da pogledam jedan od ovih zaselaka. U tom zaseoku se nalazilo možda desetak ili više kuća, bilo je tu par prodavnica, nalazila se tu radnja za popravku televizora, kao i automehaničarska radnja, nešto kuća. Stoka je bila ili mrtva i već u poodmakloj fazi truljenja ili je tumarala po poljima. Kuće su izgledale kao da su sistematski spaljene. U jednoj kući, ušao sam u jednu kuću i rekli su mi ovi koji su bili sa mnom u pratnji da je tu bilo uskladišteno seme za narednu setvu i sve to seme je bilo uništeno, ležalo je u vodi i trulilo je. Niko tu nije živio, to je sve bilo potpuno uništeno. Svi izvori nekakve zarade ili načina da se zarađuje za život u tom zaseoku su bili uništeni.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li je bilo meštana sa kojima ste mogli da razgovarate?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Ne.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mesto je bilo napušteno?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da. Mesto je bilo napušteno.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste stigli do Peći?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, zaustavili smo se da popijemo kafu u Peći i kao što sam vam rekao, Peć je izgledala mirna. Bilo je nervoze, ali je bilo mirno, nije bilo dokaza o razaranju u Peći. Mi smo se tu zaustavili, popili kafu, sećam se da smo videli par Albanaca koji su bili užurbani u pripremi za zimu. Oni su nosili drva za loženje i bilo je znakova da se ljudi normalno pripremaju za život, kao što je to inače na Balkanu.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da ste posetili i manastir?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da. Hteo sam da čujem obe strane priče i posetili smo manastir Dečane, on je otprilike ovde. To je predivan dragulj srpskih manastira. Ja sam bio informisan o tome i svi su mi potvrdili koliko je značenje toga za narod Srbije i Srbe. Ta

oblast je nešto kao Kantberi (Canterbury) u Britaniji, njihov važan religiozni, verski centar. To je divan manastir, i imao sam veliku privilegiju da me jedan od monaha, otac Sava, povede u obilazak, i ako se dobro sećam, posle obilaska smo popili čašu šljivovice. Manastir je bio u odličnom stanju, netaknut, i mislim da je tako i danas, koliko sam informisan, mada ne mogu da budem sasvim siguran u to, ali mislim da je i danas netaknut. Bojim se da se isto ne može reći za sela na putu Peć–Đakovica. Možda bi pomoglo kada bih rekao da sam u jednom od tih mesta po imenu Prilep (Prejlep) video jedno potpuno uništeno selo. Po mom mišljenju i po mišljenju vojnog atašea koji je bio sa mnom, selo je bilo izloženo ne samo tenkovskoj vatri i teškoj artiljeriji, već takođe i raketnoj vatri, avionskim raketama, i tu su se mogli naći ostaci raketa koji su to potvrđivali. U tom selu sam naišao na jednu stariju ženu i jednu devojčicu, njenu kćerku koje su živеле u ostacima kuće. Ona mi je objasnila da tamo dolazi svaki dan, da inače boravi kod komšija koji su udaljeni 14 ili otprilike toliko kilometara, da je proterana iz svog sela i da se vraća svaki dan da bi se brinula za stoku. Opisala mi je kako se priprema da živi u tako jadnim uslovima, jer su sva sela oko bila uništena tokom zime. Pitao sam je da li ima muškaraca koji se vraćaju, koji se usuduju da se vrate. Ona mi je rekla „Da, neki su se usudili da se vrate.“ Opisala mi je situaciju kada su se dva muškarca usudila da se vrate i urade nešto što niko drugi nije smeo da uradi, da provedu noć u selu. I onda su ih sledećeg dana obojicu našli zaklane.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Pre nego što ste stigli u Prilep, da li ste videli pretežno albanska sela u području Dečana (Decani)?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da. Dečani su takođe bili u lošem stanju, ali mislim da je Prilep bio u najgorem stanju. Treba biti pošten i reći, važno je da se kaže da sam čuo priče da su u blizini Prilepa ubijeni neki srpski policajci u zasedi, pretpostavlja se da je to učinila OVK, i stanje oko Prilepa je bilo rezultat tih vojnih aktivnosti i rezultat osвете.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste posetili neku srpsku zajednicu u blizini Dečana i da li ste se sreli sa predstavnicima OVK?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, jesam. Prilikom prethodne posete sam primetio grupu novih kuća, blistavih novih kuća koje biste odmah prepoznali, mogle su da budu u predgrađu bilo kojeg britanskog grada. One su bile u Juniku. Ako se sećate, ja sam gledao Junik tokom svoje prethodne posete i bio sam informisan da su to kuće srpskih izbeglica iz Krajine, iz Hrvatske. Ja sam hteo da vidim u kakvom su one stanju i zaista sam mogao da vidim iste te kuće koje sam video tokom svoje prethodne posete. U njima su zaista živeli Srbi. Iako su mi ispričane priče da su oni takođe bili izloženi napadima OVK, ja sam pažljivo pogledao te kuće i ponegde su se možda mogle videti rupe od metaka. Kad kažem ponegde, mislim na rupe od četiri ili pet metaka koje su se mogle naći napolju. Njih su sve vreme posećivali predstavnici srpske policije, pretpostavljam predstavnici MUP-a, mada su to mogle da budu i neredovne srpske jedinice, jer su često nosili slične uniforme. Moram da kažem da nisam video nikakve dokaze da je ta zajednica bila pod nekom značajnijom pretnjom. Pri tome ne želim da kažem da OVK nije odvodio neke Srbe i ubio neke Srbe, ja sam to potvrdio tokom vremena. Neću da kažem da policajci nisu bili izlagani napadima, da nije bilo zaseda, ali ta konkretna grupa kuća mi nije izgledala kao da je prošla kroz bilo kakve napade ili je bila izložena bilo kakvim pretnjama.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Vi ste posetili mesta gde je došlo do navodnih ubistava i Srba i Albanaca i mesta gde su sahranjivani Albanci?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Da, ja sam hteo da dođem do jedne izbalansirane slike i tražio sam da me odvedu i odveli su me na mesto navodnog pogubljenja Srba. Kažem navodnog, zato što nisam mogao da dokažem ni to ni suprotno, ali ipak iznosim te dokaze Međunarodnom sudu. Ja jesam uveren da je tamo došlo do pogubljenja. To je bilo u jednom potoku. Informisan sam da je šest ili sedam Srba pogubljeno tamo. Njihova tela su bila u potoku, ali nisu bila tamo kada sam ja došao. Međutim, to jeste video major Krosland. Sudeći prema praznim čaurama od metaka koje sam tamo našao, 7,62 milimetra kineskog porekla, te čaure su bile tako raspoređene da bi se reklo da je bilo četiri ili pet pucnjeva. To me je navelo da pomislim da je tu reč o „kalašnjikovu“ (Kalashnikov) kineske

proizvodnje, to je oružje koje su pripadnici OVK vrlo često koristili, i s obzirom na raspored čaura, zaključio sam da nije bilo reči o bici, već da je bila u pitanju egzekucija. Mislim da je par dana kasnije gospodin Milutinović iz srpske Vlade takođe posetio to mesto.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Mislim da ste kasnije bili u mogućnosti da odete u brda iznad Suve Reke (Suhareke)?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Naša sledeća poseta je bila Orahovcu (Rahovec). Samo da pronađem, nisam baš siguran da je ova karta tačna. Orahovac se nalazi ovde, to je područje koje je poznato po uzgoju vina, a mi smo bili informisani da su tamo nedavno ubijeni Albanci. Mi smo otišli do groblja i tu smo osetili jak oštar miris truleži, to je bila jedna deponija. To sve nas je navelo na zaključak da, kako god da su ta tela tu dospela, tu su verovatno na brzinu sahranjena, i sve ostalo se uklapalo sa pričom koju smo ranije čuli. Zatim smo krenuli prema Studenčanima (Studenqan). Trebao bih da objasnim da je to selo u brdima sa leve strane, a sa ove druge strane je dolina. Kako smo došli ovde, mogao sam da vidim iznad Suve Reke celu ovu dolinu koja čini neku vrstu amfiteatra za ovo područja. Bio sam duboko šokiran onim šta sam video, a bio je šokiran i britanski ambasador. On je bio informisan da je jugoslovenska Vlada rekla da je operacija koja se izvodi u odnosu na sela u Drenici (Drenice) na Kosovu bila zaustavljena prethodnog dana, ili dva dana pre toga. Međutim, ono što smo mi videli jeste da je u tom amfiteatru okruženom brdima, da je svako selo bilo spaljeno i videli smo i čuli izveštaj o granatiranju, i videli smo eksplozije.

TUŽILAC NAJS – PITANJE: Da li ste mogli da identifikujete oružje koje je korišćeno?

SVEDOK EŠDAUN – ODGOVOR: Ja imam malo iskustva u tome, možda ne toliko koliko ima pukovnik Krosland. Međutim, mi smo zaključili da je korišćeno artiljerijsko oružje. Prema našoj proceni, artiljerija je pucala sa Donjih Blaca (Billace), sa tog brda koje se pruža u ovom pravcu, dovde. To je sedam do deset kilometara od sela koja su u pitanju i mogli smo da čujemo, ne samo da vidimo udare raketa nego smo mogli da vidimo i da čujemo pucnjavu iz artiljerijskog

oružja. Naš zaključak je bio da je reč o potpuno naoružanoj brigadi, da to oružje koristi kompletno opremljena oklopna brigada, koja je takođe verovatno imala i tenkove T-54. Svakako je bilo reči o tenkovskoj paljbi. Zatim, artiljerija i to od 120 milimetara kalibra, a možda i do 150 milimetara, sudeći prema udarima koje smo mogli da vidimo u ovim selima. Minobacači i ponovo udari minobacača se uvek razlikuju u odnosu na artiljerijsku vatru i mi smo procenili da su to bili minobacači kalibra 82 milimetra i možda 120 milimetara.

TUŽILAC NAJS: Mislim da ovim delom svedočenje možemo da zaključimo sa ovom temom.

SUDIJA MEJ: Mislim da je sada vreme da završimo sa današnjim radom, pet je sati. Nastavićemo sutra ujutru, ovaj svedok treba da završi u određeno vreme sutra.

TUŽILAC NAJS: U vreme ručka.

SUDIJA MEJ: Nadam se da će ostati dovoljno vremena za unakrsno ispitivanje.

TUŽILAC NAJS: Naravno, naše ispitivanje neće još dugo trajati.

SUDIJA MEJ: U redu. Lorde Ešdaun, mi ćemo sada prekinuti sa vašim svedočenjem. Molim vas da tokom ove pauze vodite računa da ne razgovarate ni sa kim o svom svedočenju, uključujući i predstavnike Tužilaštva. Nastavljamo sutra, 15. marta u 9.30.